SIMONIS
STAROVOLSCI,

POLONIA.

COLONIÆ,
Apud Henricum Crithium.
ANNO M.DC.XXXII.

VRBANO VIII. BARBERINO, Pont. ter Maximo,

SIMON STAROVOLSC.

Post oscula pedum beatorum vtramque salutem precatur.

CVm ad Te Venetiis, ante triennium ferè, Equitem Polonum, penna depictum, PATER BEATISSIME *misissem, eumque Tibi non ingratũ fuisse, ex epistola Eminentissimi Cardinalis, Francisci Barberini, nepotis Tui,*

intellexissem: quod nimirũ ex eo Nobilitatis nostræ genium, prærogatiuas, & militiæ rationem quodammodo perspexeris, nec improbaueris studia. Statui, eadem Tua humanitate incitatus, totius patriæ meæ delineationem, hoc exiguo libello expressam, Tibi rerum nostrarum cupido offerre: atque simul rogare, vt dum totius Christianitatis incolumitati, die noctuque inuigilas, in primis Te Sarmatiæ nostræ benignum & clementem præbeas. Qui non pro aris modo & fo-

& focis, cum Barbaris gentibus quotidie dimicamus, sed pro tota re Christiana: cui Te vicaria potestate à Deo præfectum, qua par est reuerentia, tanquam Apostolicum, veneramur. Nobis proinde, qui pro cæterorum integritate & conseruatione magis desudamus, magis PATER BEATISSIME *fauere debes: atque vtinam Tibi Magnus ille Deus, qui Te bono Ecclesiæ suæ, & nostro, diutissimè incolumem seruet.*

SIMONIS STAROVOLSCI

POLONIA.

Siue ſtatus

REGNI POLONIÆ deſcriptio.

POLONIA, antiquis Sarmatia Europea dicta, vti nunc à ſapiẽtiſſimo Rege, Sigiſmundo III. moderatur, octo in vniuerſum prouincias ſub vno ſceptro continet: moribus, legibus, lingua, ex parte dif-

ferentes: viuendi vero genio, libertatis prærogatiua, capeſſendorumque in Repub. honorum aptitudine, omnes ex ęquo pares, & iuribus neceſſitudinum inter ſe inuicem aſſtrictas. Hoc eſt, Poloniam vtramq;, Lituaniã, Ruſſiã, Pruſſiam, Maſoniã, Samogitiam, Pomeraniã & Liuoniam. De quibus ſingulis, quamuis & ſigillatim & in communi, plurimi viri prudentes, tum noſtrates, tũ extranei ſcripſerint; quia tamen aſſidua eſt harum ſublunarium rerum mutatio, & potentiſſimorum quorumuis imperiorum fatalis quædam hæc conditio, vt ſingulis ferè ſæculis ac ætatibus, accipiant nouas inclinatio-

nes, aut incrementa. Ideo, qualem nunc patria nostra sortiatur statum; quæ esue seruent sub coronam aggregati populi, mores & consuetudines inter se; quas vires; quas opes; quod regimẽ; quam religionem; quos denique vicinos habeant, & quam potentes, hoc speciali libello perstricta, posteris tradere constitui, vt Candidus Lector, conseruatam hactenus, prout à maioribus nostris accepimus, imo auctam Sarmatiam nostram videns, non prudentiæ alicui humanæ (vt assolent moderni politici) aut potentiæ amplissimi Regni hoc Asscribat, sed diuinæ prorsus benignitati, quæ veros sui cultores,

tores, quamuis in faucibus immanissimorum hostium positos, incolumes pro sua misericordia seruat; & à primo gentis authore Lecho, in hodiernum, liberos atque florentes, nec vllius vnquam iugo pressos, circumuicinis etiam populis, fœderum leges præscribere sinit.

SITVS POLONIÆ.

Regnum Poloniæ, cum adiacẽtibus sibi prouincijs, extenditur in longum, à tricesimo octauo gradu, ad quinquagesimum quartum, ab occasu æstiuo versus ortum hibernum, amplius quã per ducẽta quadraginta milliaria Germanica. In latum vero

verò à montibus Carpatijs, vſque ad mare Baltheum ſeu Venedicum, per ducēta plus minus milliaria. Ab occaſu cingitur Marchia Brandeburgenſi, & Pomerania vlteriore. A ſeptentrione mari Venedico & Sarmatico, cuius aduerſa littora Gotthi atque Suedi tenent. Ab ortu Moſcouia, & campeſtris Scytharū ſolitudinibus. A plaga demum Auſtrali, Valachia, Vngaria, atque Sileſia. Regio tota ferè plana & aprica eſt, niſi qua ad fines Vngariæ accedit, montana & ſylueſtris. Quo longius autem inde recedit, eo lenius decliuis eſt, magiſque culta, & meliore gleba. Niſi quod in meditullio minoris Polo-

niæ

niæ Caluus mons ſupereminet, in quo monaſterium eſt S. Crucis nomine lignoque celebre: reliqui colles ferè in toto Regno ſunt, potius quā montes. Sylueſtris ſanè fuit ſuperioribus tēporibus pleraque omnis Polonia, non modo Lituania: ſed nunc vbique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Et quamuis cœli intemperie nimium laborat, Pomaria nihilominus non infrequentia & fructuoſa paſſim habet: in quibus pirorum, malorum, prunorum, perſicorum, ceraſorum, & nucum bonitas & varietas certat cū Vngaricis & Italicis. Sunt & vites pluribus in locis, qua-

rum

rum vuæ eſui quidem non inſuaues ſunt, præſertim ſi æſtas & autumnus temperiẽ ſuam ſeruent: ſed vinum inde expreſſum acerbius, vbi defecatum eſt. Neque negat ſolum Polonicum caſtaneas, mora, cotonia, ficus, amygdalas, crocum, ariſam, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, & alias hortenſes Italiæ delicias, palatinariumq; lenocinia. Nec metalla foſſiliaque deſunt, vt ſuis locis dicetur, plumbi, ferri, æris, cupri, argenti & auri. Auium quoque & altilium, magnam habet copiã: itemq; iumentorum omnis generis & ferarum, ceruorũ, videlicet aprorum, vrſorum, luporum, ſciurorum, dorca-

rum

rum, leporum, onagrorum, biſontium, caprarum, vrorũ, pantherarũ, mardurum, vulpium, roſomacorũ, lutrium & caſtorũ. Similiter piſciũ diuerſorũ, quotquot nominari poſſunt: nam fluuijs, lacubus, piſcinis atque ſtagnis ſupra modum abũdat. Inter fluuios tamen præcipui ſunt Viſtula, Donaiecius, Sanus, Vieper, Varta, Noteſſius, Duna, Nemenus, Neſter, Prutus, Bugus, Bohus, Pripetius, Narua, Dreuancia, Bereſina, Boriſthenes, omnes ferè nauigabiles. Sed ſigillatim quamlibet prouinciam cum ſuis qualitatibus videamus.

MAIOR

MAIOR POLONIA.

TOta in vniuerſum, Polonia, extenditur in longũ per nonaginta milliaria Germanica, incipiens à Marchia Brandeburgenſi ab occidente, vſque ad Vislocam fluuium, qui è Carpatijs montibus profluens, Ruſſiam à Polonia diſterminat: & quatuor à Reſouia milliaribus Sano illabitur. Latitudinem vero habet 50. mill. à prædictis montibus Carpatijs, vſque ad oppidum Parcouiam in confinibus Lituaniæ poſitum. Diuiditurque in Maiorem & Minorem: Maior verſus occaſum eſt, tota ferè plana & fluuijs irrigua; niſi quod

quod Cuiauiæ nõnulla pars cliuoſa eſt, collibusq; molliter & ad fertilitatem commode diſtincta. Habet à meridie Sileſiam, Marchiam ab occaſu & Pomeraniam vlteriorem: Pruſſiæ partem & Maſouiam à ſeptentrione, à quibus Viſtula diſterminatur: ab ortu verò Minorem Poloniam, varijs, ijſq; ignotis terminis diuiſam, ſed quos inter Pilcza fluui⁹ prȩterlabitur. Tota autem hæc Maioris Poloniȩ amplitudo, in octo ſatrapias diuiditur: in Palatinatũ videlicet Poſnanienſem (cui & VVſchouienſe territorium adiungitur) Caliſſienſem, Lanciciẽſem, Breſtenſem, Iunouladislauienſem (& hæ duæ ſatrapiæ

trapiæ vulgò Cuiauia dicuntur) Siradienſem, Rauēſem, & terram Vielunenſem. Prouinciȩ metropolis POSNANIA eſt, ad fluuium Vartā, longitudinis gradu 39. latitud. 52. ſita, à qua & diſtrictus nomen habet, primumque ſibi locum inter ſatrapias vendicat. Vrbs quidem ipſa parua eſt, ſed pulchra ſatis, & commercijs emporioque Germanorum exculta, ſuburbia ampliſſima habet: vbi & templum Cathedrale, cum Collegio Canonicorum, & aula Epiſcopi, inter paludes ſitum eſt, vulgò Valiſouiam dicunt, quæ inſtar oppidi locum munitioni aptiſſimum habet. Ioannes Lubranſcius Epiſcopus

pus loci, memoria omnium ſeculorum & laude vir digniſſimus, publicum ibi Gymnaſium, patrum memoria erexit, Cracouienſiſque Academiæ (quæ ſemper habita eſt domicilium omnis ſapientiæ, & in qua ipſe quoque omni meliori doctrina perpolitus I. V. laureā promeruerat) Profeſſoribus curandum reliquit. Quod deinceps Adamus Conarius eius ſucceſſor, auguſtiori ſtructura exornauit, Comes verò Roſraſeuius maioribus ſtipēdijs auxit. Vnde quamuis Clerici Soc. IESV, in vrbe ipſa habeant ſuum Collegium, in quo ſtudioſam iuuentutem erudiunt, floret nihilominus in ſuburbano

Lubranſcianum Athenæum, certatim eo nobilitate concurrente, ob Mathematicas diſciplinas, & Iuris prælectiones. Florent & in Monaſterijs ſtudia Religioſorum; ſed præcipuè apud Dominicanos ſodales, Theologia, magno auditorum cõcurſu, viget: pietas æquè apud omnes. Septem inde milliaribus Gneſna diſtat, cuius Archiepiſcopus Eccleſiæ Polonicæ Primas eſt, & Regni totius Primus Princeps: olimque vrbs ipſa Regni caput erat, quod nimirum à Lecho gentis authore primum erecta eſſet, & à regiæ auis omine auſpicato nomen ſortiretur. Nidus enim in Sclauonico, gnesdo, dicitur. Cum autem ille

ille in eo loco nidos aquilarũ plurimos reperijſſet, vrbem quam inibi condidit, à nidorum multitudine Gneſnum appellauit: pro inſigni autem militari, aquilam albam aſſumpſit, quo etiamnum Regnum Poloniæ vtitur. Archiepiſcopus igitur Gneſnenſis, à Concilio Lateranenſi, in ſpiritualibus, vices ſummi Pontificis gerit & Legatus Natus appellatur, in politicis autem, præcipuè interregni tempore, Proregis authoritatem habet. Et prout Collegium illius ob excellẽtiam ſuæ Metropolitanæ Eccleſiæ, præter aliarum Cathedralium morem, Cancellarium cum dignitate habet, qui muni-

mentorum & libertatis illorum (omnes enim nobiles eſſe debent, nec ad præbendas admittuntur, plebeijs orti parentibus, in vllo Capitulo Cathedrali, in tota ferè Polonia, niſi certus Doctorum numerus, aſſignatus ex fundatione) cuſtos quodammodo eſt. Sic Archiepiſcopus ipſe, ſupra dignitatem & prærogatiuam aliorũ Antiſtitum, aulicos, cubicularios, pueros, alioſque miniſtros & ſatellites, more regio habet, & qui inter eos eminent, Cancellarium ſpecialem, atque Mareſchalcũ. Quorum ille, iudicijs ſpiritualibus, quæ ad curiam Archiepiſcopi deuoluuntur, cũ authoritate præeſt: hic, cum in

in publicũ Princeps prodit, baculum ſeu virgã illi præfert, prout Regibus ipſis preferri in Polonia mos eſt; & aulam ipſius totam ipſe moderatur. In metropolitana itaque Gneſnenſi Eccleſia, Diui Adalberti Archiepiſcopi olim loci illius, honorantur reliquiæ, ſepulchro in medio templi pulcherrime exſtructo, pro quibus aſſeruandis, Sereniſſimus Rex Sigiſmundus III. tumbam argenteam donauit precij haud contemnendi, cum & antea ciſtæ argenteæ incluſæ fuiſſent, ſed non ita affabre exſtructæ. Habetque ſanè templum illud inæſtimabilem theſaurum in vaſis aureis, argenteis, & gemmatis,

quæ veteres Principes & Archiepiſcopi tabulis legarũt; & nuper defunctus Henricus Firlei, præter alia vaſa & veſtes pretioſas, quas Eccleſiæ illi donauit, dedit etiam tiaram ſuam Epiſcopalem, viginti quatuor millibus florenorum æſtimatam. Cętera oppida ſatrapiæ Poſnanienſis ſunt, Coſtenum, Vſchouia, Slupcia, Pysdra', Coninum, Kcina, Kazimiria, Naclum, Curnicum, quæ & muris exornata ſunt, & non infrequentia habentur: reliqua verò omnia ſine vllis mœnibus ſunt, & nec niſi ligneis ædificijs conſtant, pręter templa, & caſtella, ſiue arces adiunctas, aut monaſteria Abbatiarum præpinguium,

guium, quale eſt, Landenſe, Obrenſe, Lubinenſe, Bleſouienſe, Vongrouecenſe, Paradiſenſe, Mogilnenſe, Tremeſnenſe, Præmentenſe, & reliqua Ordinum mendicantium. Senatores verò huius ſatrapiæ ſunt Archiepiſcopus Gneſnenſis, Epiſcopus Poſnanienſis, Palatinus Poſnanienſis & Caſtellani ſeptem, Poſnanienſis, Medirecenſis, Rogoſnenſis, Sremẽſis, Præmentenſis, Criuinenſis & Santocenſis. Sunt & officiales tam terreſtres, quam caſtrenſes; præfectique ciuitatum partim cum iuriſdictione, partim ſine iuriſdictione, vt in omnibus regni prouincijs habere mos eſt. Poſnaniẽſis nihilominꝰ præfectus,

fectus, hanc prærogatiuam habet, vt Generalis Maioris Poloniæ dicatur, & in aliquot diſtrictibus ſuam iuriſdictionem exerceat.

CALISSIVM vrbs ad fluuium Przoſna inter paludes ſita: muro latericio, cum turribus, cincta, aliquot religioſorum monaſteria & tẽplum Canonicorum habet; itemque Collegium Societatis IESV ſumptuoſiſſimũ, quod Stanislaus Karncouius Archiepiſcop⁹ olim Gneſnenſis, vir rerum ciuilium cognitione, cum eruditione eximia, tum prudentia, integritate, alijſque dotibus in Repub. clarus, ſuis ſumptibus exſtruxit, & inibi ſepeliri voluit. Regio ſicut & tota Maior

Maior Polonia, frugibus, piſcibus, & pecoribus abundans eſt; minoribuſque oppidis admodum frequens, quorum præcipua ſunt, Stauum, Colum, Coſminum, Dobra, Grabouia, Opatouecia, Pleſouia, Octolanouia cum arce in paludibus ſita & Chocia, in qua nuper Reuerendiſſimus Epiſcopus Cracouienſis Andreas Lipski, Eccleſiam Collegiatam & Præpoſitum infulatũ, ſumptu ingenti fundauit. Haud procul inde conſpicitur Goluchouia, arx Comitum à Leſno, recẽtiori architectura exſtructa: itemque parte ab alia Crotoſinum cũ horto pulcherrimo Comitum Rozrazouiorum, & oppidũ

 Borek,

Borek, imagine miraculoſa B. Mariæ percelebre; ingens enim è tota Polonia eo hominum deuotorum concurſus fieri ſolet, qui ſingularē ibi numinis fauorem experiuntur. Eſt & Olobocum duobus miliaribus à Caliſſio, monaſterium Monialiū prædiues, & pulchre in modum caſtelli ędificatum. Habet autem ſatrapia hæc Palatinum proprium, & Caſtellanos ſex. Caliſſienſem, Gneſnenſem, Landenſem, Naclenſem, Biechouienſem & Camenenſem.

SIRADIA ad Vartam fluuium poſita, in quatuor territoria, ſatrapiam ſuam diuidit, in Siradienſe videlicet, Schadkouienſe, Radomſcenſe

ſcenſe & Petricouienſe. Habetque præter Palatinum, Caſtellanos quatuor, Siradienſem, Roſpirenſem, Spicimirienſem & Conarienſem: oppida verò præcipua, Vidauiam, Vartam, Pabianice, Laſcum, vbi olim Ioannes Laſcus, Archiepiſcopus Gneſnenſis, hæres comitatus illius, Præpoſitum infulatū douitioſiſſimè fundauerat: auxerunt autem Eccleſiæ ſuppellectilem, illuſtres illius fratres, collatis ampliſſimis donarijs. Septem autem milliaribus inde, eſt Petricouia, vrbs non inelegans, in qua Regni Tribunal, ſeu Parlamentum ſingulis annis celebratur; & aliquot ſtadijs inde Byki, arx Baronum eiuſdem

iuſdẽ cognominis, pulcherrimè exſtructa. Eſt & Abbatia inſignis Vitouienſis in proximo: & paulò remotius Italicæ architecturæ palatiũ Cruſinenſe.

Huic Palatinatui adiacet Terra Vielunenſis, quæ proprios magiſtratus habet, & Caſtellanum; diuiditurq́ue in territoria, Velunenſe & Oſtreſſouienſe, quæ aliquot oppida in ſe (præcipuè Boleslaueciam cum arce munitiſſima) continent, atque pagos infinitos. Ipſa vrbs Velunia pulchras domos latericias habet, & templum Canonicorum fabricæ antiquæ, itemq́ue monaſteria aliquot elegantia: ſed quæ omnia ſuperat illud Zloczouienſe FF. Minorum de Obſeruantia.

RAVENSIS ſatrapia habet Palatinum & Caſtellanos tres, (in tot enim territoria diuiditur) Rauenſem, Sochaciouienſem & Goſtinenſem. Oppida præcipua ſunt. Raua, ligneis quidem ædificijs conſtans, ſed populata ſatis, arcẽ muratam habet, in qua prouentuum è bonis Regijs, ſolutioni militum, quarta pars deponitur: ſic enim Reges ſuperiores voluerunt, vt aſſiduæ in Podolia contra barbarorum excurſiones, excubiæ fierent. In eadem arce communiſſimè aſſeruantur captiui hoſtes patriæ, ſi ſunt perſonæ honoratiores: qualis

lis noſtra ætate ibi fuit, filius naturalis Caroli Regis Sueciæ, bello Liuonico cum aliquot legionum Pręfectis captus. Et nuper Baldiſius, Guſtaui Regis Sueciæ militum Tribunus, itemq; Streffius, Taiſſius, & alij, alarum ductores, bello Pruſſico capti. Collegium hic ſtudioſorũ frequentiſſimum Societatis IESV clerici habent. Sed longè populoſius eſt Louicium, reſidentia Archiepiſc. Gneſnenſis, quinque milliaribus Raua diſtans. Nundinæ quotannis ibi fiunt celebres, vnde ciues quoque mercaturæ addicti. Arx Archiepiſcopalis in medijs paludibus ſita, pulchra ædificia habet, itidemque Canonici & ciues non-

nonnulli, Eccleſia namque Collegiata ibi eſt, ſatis argento & veſtibus ſacris diues: ſimiliter monaſteria & templa alia. Volboria quoque Cuiauienſis Epiſcopi reſidentia, palatium pulchrũ ad aquas ſitum habet, & oppidum ipſum habitatoribus plenum: eſt etiam alicuius notæ Gombinum, Sochaciouia, Goſtininum (nobilitatum carcere Demetrij Suiſcij Magni Ducis Moſcouiæ, qui ibi in arce longo tẽpore aſſeruabatur, & tandem pedore conſumptus vitam expirauit) Squerneuicia, haud inelegans palatium Archiepiſcopi Gneſnenſis continens, Biala; vnde conſpicitur Radzeiouia, eiuſdem cogno-

cognominis Palatini Lencicienſis arx pulchertima hortos, fontes, & pomaria amœniſſima habens.

Rauenſi igitur ſatrapię vicina eſt LENCICIENSIS in tria ſimiliter prout & illa territoria diuiſa, Lencicienſe videlicet, Brezinenſe, & Orlouienſe. Præterque Palatinum quatuor Caſtellanos habet, qui ad Senatum Regni ſpectanr, Lencicienſem, Brezinenſem, Inoulodenſem & Conarienſem. Præcipua diſtrictus vrbs Lencicia, in paludibus ſita, templum Canonicorum longè extra vrbem in loco ſanè inexpugnabili habet, ſi eum vel leuis ars architectonicæ iuuiſſet, ipſa nuadinis celebris,

bris, & comitijs nobilitatis illius palatinatus, qui ibi ſua iudicia peragunt. Eſt & Piontkum ab vna, atque Vniciouia parte ab altera, ciuitates Archiepiſcopi Gneſnenſis non cōtemnendæ, in quarum poſteriore arx ad Vartā affabre facta conſpicitur: in priore autem Monaſterium FF.S.Pauli primi Eremitæ.

Sequitur Cuiauia in duos palatinatus diuiſa, Breſtenſem nimirum & Iuniuladiſlauienſem, regio frumenti, pecoris & piſcium ferax; lacus etenim innumeros habet, eoſque piſcoſos valdè, quos inter præcipuum locū Goplus habet, quinque milliaria patens in longum, ſemis in latū. Et BRESTEN-

SIS quidem satrapia, vnum Palatinum & tres Castellanos habet, Brestensem videlicet, Crusuiciensem & Coualiensem: territoria autem quatuor, Brestense, Crusuiciense, Coualiense & Prædecense. In Brestensi, Vladislauia est, sedes & oppidum Episcopi Cuiauiensis & Pomeraniæ, templum Cathredrale, veteris quidem fabricę, sed varia supellectili, ac præcipuè vasis argenteis ditissimum habens. Circa, domus Canonicorũ, schola & Seminarium; arx verò ipsa ad confluentem Vistulæ sita, sicut & oppidum, domus latericias complectens. In eodem littore conspicitur Nisauia tota murata, nec val-

valdè longè Raciensium, arce pulcherrima exornatum; item Radzicioula, Sluzeuia, atque Breste ipsum, vallo, muris, & fossa cinctum, latericijsque domibus interiectu trabium exornatum.

Eodem modo IVNI-VLADISLAVIENSIS satrapia tria territoria complectitur Bydgostense, Bobrounicense & Iuniuladislauiense, quod statim à Goplo lacu & oppido Crusuicia, vsque ad Vistulam & fines Pomeraniæ extenditur, habetque complura oppida & villas, quamuis ligneas omnes: & præter Palatinum, tres ad Consiliũ Regiũ Castellanos

 mittit

mittit Iuniuladislauienſem Bydgoſtenſem & Conarienſem. Cruſuicia quæ ad Breſtenſem palatinatum ſpectat & in Iuniuladislauienſis ſatrapiæ finibus poſita eſt, habet templum extra oppidum S. Petri è quadrato lapide extructum cum collegio 24. Canonicorum, & arcem latericiam in inſula lacus Goplenſis, in qua olim Regem Popielũ diuina vltione permittente, mures deuorarũt, quod plurimos conſanguineos ſuos, regnandi cupiditate, veneno in conuiuio ſuſtuliſſet. Bydgoſtia eſt ciuitas murata, habetque maximam copiam Sulmonum, ſicut & Pacoſtia rhombuſim. Sunt & alia ibidem non contem-

temnenda loca, populationesq; bonæ vt Gnieucouia, Vratislauia, Solecia, Dibouia atque Strelce, vbi Monialium totius Maioris Poloniæ ditiſſimum monaſterium habetur.

POLONIA MINOR.

TAm in longum, quam in latum, quinquaginta ferè milliaria Germanica, Minor Polonia habet, & in tres communiſſimè ſatrapias ſeu Palatinatus diuiditur. Cracouienſem, Sēdomirienſem & Lublinenſem, hoc ipſo ordine, quo nunc ſunt enumerati, verſus Aquilonem & ortum æſtiuum ſitos. Et à ſeptentrione quidem Maſo-

uiæ atque Podlachię tractui, ab occidente Maiori Poloniæ, ab ortu Russiæ, à meridie verò Vngariæ & Silesiæ finitima est. Quoque propi⁹ accedit ad fines Vngariæ, hoc magis montana est, & syluestris: quo longius autẽ inde recedit, eo lenius decliuis est, magisq; culta, & meliore gleba. Tametsi in meditullio quoq; Sendomiriensis terra aliqua ex parte leniter montosa, seu verius cliuosa apparet. Vno Caluo monte excepto, in quo monasterium Benedictinorum est, S. Crucis nomine lignoque celebre; tum aliud ad radices eius, duobus milliaribus inde S. Catherinæ, FF. Minorum de Obseruantia.

CRACOVIENSIS Palatinatus, prętet suos quatuor districtus (Cracouiensem, videlicet, qui duo territoria complectitur, Xianzẽse & Prossouiense, Lelouiensem, Biecensem & Sandecensem) in quos diuiditur, etiam tres Ducatus in in se continet, Osuecinensem, Zatoriensem, Seueriensem; qui partes sunt Silesiæ, & Comitatum Scepusiensem, qui est pars Vngariæ, tredecim oppida continens, inter quæ Loboulia præcipuum locum sibi vendicat, arcem munitissimam, & in ea perpetuas excubias habens. Reliqui verò omnes huius satrapiæ district⁹, tres & nonaginta popu-

lationes, præter pagos & villas cõtinent, templis, monasterijs, & castellis exornatas. Ac præter istas, sunt etiam arces in editioribus locis, & rupibus extructæ, Melstinũ, Rabstinum, Tencinum, Lãdiscorona, Morauica, Xiansia, Ogrodenecia, Lipouecia, Ociecium, Visnice, Pilcia, Sorstenũ, Bobrek, Spitkouice, Soben, & cætera. Sed sunt & monasteria ad munitionem pariter & commoditatem habitatorum exædificata, & vicis pagisue non lõgè distantibus frequentata, Tinecense, Mogilense, Bielanense, Caluariæ, Miechouiense, Sielecense, Visnicense, Siriciense, Hebdouiense, Aluernense, Stanantecense,

An-

Andreouiense, Prerouiense, Gidlense, Mstouiense & Czenstochouiense. CRACOVIA, caput prouinciæ, & regni totius Metropolis, posita lõgitudinis gradu 42. latitud. 50. quæ cum ædificiorum priuatorũ iuxta ac publicorum splendore atque munitione, tum rerum omnium ad victum cultumque corporis pertinentium, & mercium exoticarum copia, hominumque frequentia & ciuilitate facile cũ claris Germaniæ Italiæque vrbibus comparari potest. Habet adiuncta sibi duo oppida, à meridie Cazimiriam, à septentrione Clepardiam, arcem verò in rupe quasi medium Vistulæ imminen-

 tem,

tem, & magnificis ædificijs exornatam. Ibidemq; Baſilicam S. Stanislai, in qua eius ſepulchrũ nuper à Martino Szyſcouio loci Epiſcopo ſumptuoſiſſimè reſtauratũ eſt, cum etiã antea tumbam argenteã multaq; aurea vaſa cultui diuino ſacrata habuerit: ſed ea longè auxit piorũ Regũ è Iagellonica proſapia liberalitas, Sigiſmundus que Senior præter donaria alia in crucibus aureis & veſtibus gẽmatis oblata, argenteũ altare, ad Diui ſepulchrũ erexit; eiusq; deinde filia, Anna Regis Stephani vxor, aliud argenteum altare in capella Annunciatæ Virginis, vbi Regum ſepultura eſt, patris ſui Manes venerata, ſtatuit: tecto-

tectoque deaurato Oratoriũ illud cõdecorauit. Taceo hic tot Reliquias Sanctorum auro, argẽto, gemmiſq; prætioſiſſimis exornatas, taceo cruces lapidibꝰ & margaritis lucentes, quę tot millibꝰ aureorum æſtimantur; taceo mitras Epiſcopales, caſulas & pluuialia ex ipſiſſimis gẽmis factas, cum hæc pretium ferè omne ſuperant, faciuntque eo maiorẽ ſtuporẽ mirantibus, quo magis cõſiderantur & diligẽtius inſpiciũtur. Hoc dicam ꝙ ditiſſimè etiã in Europa prouiſis Eccleſijs cũ hac noſtra cõmune non eſt. Quod in ea videlicet perpetuò cantetur, & nuſquam ſilentium fiat, ſacerdotibꝰ in certas claſſes ob id diſpo-

diſpoſitis, qui per totam no-ctem pſallunt. Cumq; centum circiter ſingulis diebus in ea ſacrificia peragantur, octo Miſſæ ordinarie cantātur à ſacrorum myſtis, & ex eis duæ concentibus Muſicis. Epiſcopus ipſe, tredecim ciuitatum dominus eſt, & Ducatus Seuerienſis ſupremus Princeps. Capitulum, quod 36. Canonicis conſtat, cum reliquis inferioris ordinis ſacerdotibus, tantundem in reditibus, quantum & Epiſcopus habet. Omitto hic alias quinque Eccleſias tam in arce, quam in vrbe ſitas, quæ proprios Canonicos & Capitula ſua habent. Omitto Monaſteria ditiſſima & parœcias vrbis, inter quas prin-

principem locum tenet illa in Circulo Cracouienſi, Beatæ Mariæ Virginis, quæ Archipresbyterum inſulatum habet, & ob Cleri numeroſitatem ſimiliter prout & in arce, totis noctibus aſſiduò laudes diuinas concinit. Venio ad Academiam eruditorum omnis generis fertiliſſimam officinam, quæ totius Sarmatiæ ſidus lucidiſſimū eſt, pariter vt olim Græciæ oculus Athenæ. Hæc in vniuerſum octo collegia habet. Collegium maius in quo Theologi, Collegium minus in quo Philoſophi, & Collegium Iuriſperitorum, in quo eius artis Profeſſores habitant & prælegunt. Medici enim quia communiſſimè

mè vxorati ſunt, extra collegium manent, quiſque in domo propria. Burſa Iuriſperitorũ ſeu Collegiũ Dlugoſſianum, in quo Aſtreæ candidati manent. Collegiũ pauperum ſeu Burſa Iagelloniana, Collegium Philoſophorũ ſeu Burſa Noſcouiana, Collegiũ Hieruſalem ſeu Burſa Oleſniciana, & Collegium ſeu Claſſis artium humaniorum. His adiũgi poſſunt 14. ſcholæ Grammatices, ſparſæ per vrbẽ, in quib⁹ alias etiam ſuperiores artes Academiæ Magiſtri docent, ſub vno capite Magnifico Academiæ Rectore, ſingulæq́; Facultates, certis legib⁹ ſuos regunt, & ſtudium magna ſedulitate dirigunt ita, vt nullus

nullus fere Eccleſiaſticæ aut Politicę dignitatis ordo ſit, in quo non reperiantur, qui in Alma hac vniuerſitate exercitati non fuerint. Faxit immortalis Deus, vt florentiſſimæ Academiæ gloria, q̃ tam multorũ in ſe amorẽ, varijs exercita ærumnis, conuertit, & pietatem excitat, nulla aut fortunæ, aut inuidiæ vi vnquam collabeſcat. Sunt & in Monaſterijs Religioſorum Mendicantium ſtudia tam Philoſophiæ quam Theologiæ florentiſſima, apud Auguſtinianos, in Monaſterio S. Catherinæ, apud Franciſcanos, tam Conuentuales, quã de Obſeruantia, apud Carmelitas Diſcalceatos in ſuburbano, apud Ignatianos, ad

ad Sanct. Petrum Maiorem (vbi & humaniora iuuentuti traduntur) apud professos S. Pauli Primi Eremitæ, in Rupella, atque alibi apud alios, sed maximè apud Dominicanos ad ædem SS. Trinitatis, qui antiquitus eruditione simul & vitæ integritate excelluerunt, & etiã. num habent prælectores viros omni iudicio doctissimos, & vna verbi Dei prædicatores celeberrimos. Sed & corpora sanctorum quiescũt in hac vrbe plurima, ac præcipuè quæ miraculis clarent sunt, S. Stanislai, S. Prandothæ, S. Io. Grothij in arce, S. Hyacinthi & Iuonis Episcopi apud Sodales Dominicanos, S. Isaiæ Confessoris apud

apud Augustinianos Eremitas, S. Stanislai Cazimiriensis apud Canonicos Regulares, S. Simonis Lipnicæ apud Minoritas, qui omnem ætatem suam, tam in seculari, quam monastica vita, magna puritate & innocentia peregit, ita vt cunctis exemplo esset. Sanctus quoque Ioannes Cantius Academicus, vir vti eximia vitæ sanctimonia, sic & præstanti excellens doctrina apud S. Annam quiescit: & cũ illo plurimi pietate insignes viri, Antonius Anapachaniç, Rochus Bosnaniensis, Simon Halicius, alijque plures alibi, morum suauitate, & vitæ inculpatæ innocentia celebres, vt Stanislaus Kokosz-

ka, Bartholomæus Bontkouius. Ioannes Vielicius, sed principaliter apud S. Marcũ B. Michaël Gedrucius. Reliqui, quorum præter summam vitæ integritatem, doctrina quoque varia & recondita fuit, sunt scripti in libro vitæ. Nos obiter facta sanctorum mentione, ad reliquam huius nobilissimæ satrapię descriptionem procedamus. Habet itaque illa præter Episcopum, Castellanũ, & Palatinũ, Crac. alios quatuor Senatores ad Cõsiliũ Reipub. pertinentes, Castellanum nimirũ Voinicensem, Osuecimensem, Sandecensem & Biecensem; Præterque alios magistratus terrestres, & castrenses, (quos inter

inter Generalis Præfectus Cracouiensis, est primarius custos ac defensor non tantum arcis regiæ, in qua corona asseruatur, verumetiam pacis atque tranquillitatis publicæ. Vnde iurisdictionẽ habet late patentem, non modo in agrestes & oppidanos, verumetiam in equestris ordinis homines) Magnum Procuratorem Cracouiensem numerat, qui sartorum tectorum arcis, & redituum Principis curam habet. Arxque ipsa Crac. peculiariter decem custodes habet, qui Burgrabij sumpto à Germanis vocabulo appellantur: pacisque iuxta ac belli tempore, nocturnas atque etiam diurnas, quãdo opus est, ex-
 cubias

cubias per ſe, vel per adminiſtros ſuos ſeruant; debentque omnes nobiles eſſe. Nec eſt prætereundum, quod præ omnibus Regni Poloniæ ſatrapijs, vna Sendomirienſi excepta, huic ſoli omnia metalla foſſiliaque contigit poſſidere: plumbi & argenti, apud Ilcuſſiam, Slaucouiam & Nouagoram: æris atque auri, ad Nouotargum & in montanis circa Sandeciam: ſalis metallici inſtar ingentium ſaxorum, apud Bochnam & Veliſcam: marmoris omnis coloris apud Seleciā, Carmelitarum Diſcalceatorum Eremitorium: nitri apud Visliciam; vitrioli apud Beciam, cupri & carbonum ad ignem fouendum, apud Tenci-

Tencinum: chalibis apud Podoleneciā: ferri verò ſimplicis, & vaſorum vitreorum officinas, apud Olſtiniam, tū & alijs compluribus in locis. Quæ vniuerſa quamuis, ſed in ſubmontana regione potiſſimum, hortis haud incultis, (vt hic de ſuburbanis Cracouienſibus taceam) & pomarijs fructuoſiſſimis referta ſunt, in quibus caſtaneas, mora, cotonea, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbaſque ac flores omnis generis, Italię delicias reperias. Et in primis CREPICIIS hortum vt vulgo dicunt Italicum cultiſſimum videbis: itemque palatium laquearibus deauratis, recētis architecturæ, tum quoq;

monaſterium & templum Canonicorum Regularium, ſumptu & cura, excellentiſſimi olim viri, & cuius nomē famaq; nec vetuſtate obrui, nec obliuione deleri poterit, Nicolai Volſcij Regni Poloniæ Supremi Marſchalci, exſtructum. Et in vicinia caſtelli, viuarium diuerſorum animalium ampliſſimum, in quo noſtris tēporibus, præter caſtores, capras, damas & danielos, mille ſexcenti ſolummodo cerui ipſi numerabantur. Eiuſdem illuſtriſſimi viri ſtudio & magnificentia CLOBVCII, templum & monaſterium, ſimiliter Canonicorum Regularium, & palatium penes affabre factum, & hortus vt dicunt

dicunt Italicus conſpicitur. Sequitur Czenſtochouia, oppidum quidem, bona cereuiſia, quæ non tantum per Poloniam, ſed etiam per vicinas Imperij Germanici, prouincias diſtrahitur, percelebre. Monaſterium verò extra oppidum in Claro monte ſitum, egregieque nunc reſtauratum & munitum, B. Virginis miraculoſa imagine, à S. Luca Euangeliſta depicta, ferè toti Chriſtianitati notum. Solent enim eo, è longiſſimis partibus Europæ, deuoti homines venire, aut ſaltem donaria ſua mittere difficultatibus aliquibus impediti. Hinc theſauros ibi ingentes in gemmis, auro, argento, &

veſtibus ſacris videbis, Religioſorumque inibi degentium, S. Pauli Primi Eremitæ, frequentiam non cōtemnendam. In proximo templum S. Apolloniæ, & turris conſpicitur: atque inde FF. Dominicanorum reſidentia Gidlenſis, itidem B. Virginis imaguncula miraculoſa percelebris. Ad confluenta deinde Vartæ, oppidum Mſtouia, Canonicorum Regularium, ditio ampliſſima, qui Præpoſitum infulatum loco Abbatis habent; & ad manū dextram inter Syluas, arx in ſcopulo eminentiſſimo Olſtinia. Tum procedendo verſus ortum æſtiuum, S. Annæ templum Prirouiæ, ſub cura FF. Minorum de Obſer-

ſeruantia, piorum hominū aſſiduis peregrinationibus famoſiſſimum. Ad fluuium verò Pilciam, Nouopolia, nidus Koniecpolſciorum, cū arce elegātiſſima, & caſtellū Potok, conſpicuū, eiuſdē familiæ amœniſſima poſſeſſio. Lelouia deinde ſequitur, territorij caput, & muro vetuſto permunita. Hinc Pilcia, Zbarauij Ducis ditio, templum Canonicorum in oppido habens, in monte verò munitiſſimum propugnaculum, ad præſentem Geometriam dimenſum; intus palatium ſuperbiſſimū, & hortus more Italico excultus. Inde verſus meridiē eundo, primum occurrit Ogrodenecia, in ſcopulo arx

DD. Firleorum vetustissima; deinde oppidis aliquot ignobilioribus interiectis, Seueria caput amplissimi cognominis ducatus, arcem habet satis munitam in insula vnius latissimi stagni, & aliam Lipoueciæ in scopulo eminenti, famosam carceribus insolentioris Cleri Diœcesis Cracouiensis. Cum enim Episcopus Cracouiensis supremus Princeps sit Ducatus Seueriensis, qui aliquot oppida continet, Lipoueciam inter illa, tanquã viciniorem vrbi Crac. vbi communissime iudicia peraguntur, incarcerandis licentiosis Clericis antiquitus deputauit. In eodem ducatu est Slaucouia fodinis argenteis per-

percelebris, ac ob id multum Episcopis Cracouiensibus amata. Vicina illi Ilcussia vrbs regia itidem plumbi atque argenti fodinis diues, & famosa, ciues habet, vt in luxu, plus nimium superbos, sed ad deuotionem & pietatẽ nihilominus pronos, & benè moribus politos, vrbẽ ipsam mœnibus cinctam, & domus pulchrè è laterculis factas: panis hic semper optimus & caro bubula, vt etiam Cracouiam ipsam superent, à qua vix quinque milliaribus distant. Quo spacio videbis tot castella, tot monasteria, totque palatia nobilium, sacerdotum, mercatorum, & in primis Tencinum, in monte eminentissimo situm, arcẽ pulcher-

pulcherrimam Comitum ab illa cognomen ſuum deriuantium, originem verò à Lecho ipſo, gentis Polonæ authore: deinde ad ſiniſtram Pieſcouamſcalam, inter ſyluas arcem in rupe prærupta ſitam. Itemque Ociecium, arcem ſimili ſitu gaudentẽ, & à tergo quaſi Rabſtiniam, Ilcuſſiæ imminentem. Verſus autem Cracouiam procedendo, Morauiciam, Balicios, Midlnicos, palacia pulcherrima, & ante ipſam iam vrbem Voliam caſtellum elegantiſſimum, induſtria Italorum opificũ exſtructũ. Tum denique in ſuburbano, Lobzouia, palatium ſumptuoſiſſimũ regium, & hortus vndequaq; cultiſſimus.

Ad

Ad occidentem vrbis, vno milliari cõſpicitur in monte eminentiſſimo Argentineo nuncupato, Patrum Camaldulenſium Eremitorium, prædicti viri excellentiſſimi Nicolai Volſcij ſumptibus magnificentiſſime exſtructum, vbi eſt quod viator miretur, cum ſint omnia ad amuſſim, iuxta proportiones geometricas in fabricando obſeruata. Medio quaſi milliari inde Tinecium, Benedictinorum ad Fiſtulæ preterlabentis littus monaſterium, Abbatem quinque ciuitatum, & centum villarum Dominum habens, qui eſt perpetuus Canonicus Cracouienſis. Et pergendo ad confinia Sileſiæ,

ſiæ, palatium Spitcouienſe ad eiuſdem Viſtulæ confluuium occurrit: deinde arx Bobrcenſis, in ducatu Oſuecimenſi, (vt ipſam Oſuecimiam inter paludes ſitam omittam) Inque ducatu Zatorienſi, palatium Oſiecenſe haud indecore permunitum. Similiter in Comitatu Ziuecenſi, Monaſteriũ Canonicoruum Regularium, & palatium pulcherrimum in Sucha. Arx deinde Landiſcoronenſis in rupe excelſa, per tot milliaria vndique conſpicitur; tũ in ditione illius, Mons caluariæ, ab illuſtri olim viro Nicolao Zebridouio Palatino Cracouienſi appellatus, inque eius hæreditario

tario fundo à viris religioſis, piorum deuotioni locus delectus, obſeruata omni ſimilitudine ſitus, cum ſitu vrbis Hieroſolymitanæ, in qua Chriſtus Dominus operatus eſt ſalutem noſtram. Ergo collibus impoſitis ſuis cognominib⁹, oratoria ſparſim per campos pulcherrima extruxit: in monte verò ipſo Caluariæ, monaſteriũ ſumptuoſiſſimum FF. de Obſeruantia, erexit: impetrata à Summo Põtifice gratia, quo à peregrinantibus ea loca licitè viſitari poſſint. Fitque eo maximus hominum concurſus, non è Polonia tantũ, aut vicinioribus locis, ſed ex Vngaria, Tranſyluania, Sileſia, Morauia, alijſque remotio-

motioribus populis. Ab alia parte vrbis Cracouienſis, eſt Abbatia diues, monaſteriũque Ciſtercienſiũ ſatis munitum & pulcherrimũ Clare tumbæ ſeu Mogilenſe. Et aliud ex oppoſito ferè, Viſtula tantũmodo ſuperata, Staniontecenſe, Monialium D. Claræ. Tum in Syluis palatium regium Niepolomicēſe, venationes diuerſarum ferarum habēs. Et ſyluis ſuperatis quarto ab vrbe milliari, aut quinto, Præmonſtratenſium Abbatia Hebdouienſis. In ſubmontanam verò regionem vergens, Veliſca ciuitas ſalis metallici fodinis, nota per Europam, vel ex ſolius Rhetici Mathematici celeberrimi, deſcrip-

ſcriptione: itemque Bochnia, æmula Veliſcæ, ijſdem foſſilibus abundans. A cuius latere dextro verſus Vngariam, primo cōſpicitur Dobcicia, ciuitas cum arce: deinde Sciricium intra montes, Ciſtercienſium Abbatia non contemnenda. Et verſus ortum inde Viſnicia, Comitis Lubomirſcij, Ruſſiæ Palatini, arx munitiſſima, & PP. Diſcalceatorum in vno mōte vicino Eremitorium: vtraque modernæ architecturæ, excellētiſſimas picturas cōtinens. Omitto oppida ignobilia, & veteris fabricæ artes, omitto villas & domus nobilium affabre factas, cum non in vrbibus modò, ſed etiam in villis, lautius nunc

& quodammodo magnificẽtius habitare, noſtri homines ſtudeant, præcipuè autẽ in ſatrapia Cracouienſi, quæ & Germaniæ vicinior alijs eſt,& Italos mercatores atq; opifices, quorum opera & induſtria in ædificando vtitur, complures ſemper habet. Sandecia itaque in ſubmontana hac regione, ciuilitate alias circumuicinas populationes ſuperat, quæ & Abbatem Præmonſtratenſium monachorum, & Eccleſiam Collegiatam habet: & homines Mercurio deditos, non pigros aut agreſtes vti communiter fiunt montani omnes, ſed politos, induſtrios,& negocijs ſuis intentos. Vrbs muro cincta ad ri-

pam Dunaiecij in loco amœniſſimo, quaſi vno milliari in proſpectu veterem Sandeciam habet, vbi moniales Præmonſtratenſes ditiſſimũ tota Polonia monaſterium incolunt. Quinque milliaribus inde Biecia vrbs pulchra & loco munito ſita, ſui territorij, prout & Sandecia caput; tandem Tucholia, Zmigrodum, Dembouecia Ducla, & Tarnouia, Eccleſia collegiata & Præpoſito in ea infulato conſpicua, tum muris ædificijſque vrbis, atque extra paulò in monte eminenti arce perinſignis, cui viuarium ampliſſimum adiunctum conſpicitur. Eſt hic in ſuburbano FF. Minorum de Obſeruantia templum haud

haud inelegans, & in templo Canonicorum, ſepultura Ioannis vltimi Ducis Oſtrogij variè marmoribus exornata & tota ſanè Phidio opere ſculpta. Ad ſeptentrionem itaque procedendo, inter nobiliora oppida huius Palatinatus cenſentur eſſe Opatouecia, Coſicia, Proſouia, Miechouia militum ſepulchri Chriſti ditio, qui in ea monaſterium multis poſſeſſionibus ditatum habent, Præpoſito infulato ſuperiori vtentes. Xianſia, monaſteriū Auguſtinianorum & palatiū marmoribus pulcherrimè variegatum extra ſepta oppidi habet. Andreouia Abbatia prædiues, & oppidum non contemnendum.

Scarbimiria frugum diues, & Collegio Canonicorum honorata; Chroberſcum arx pulchra Marchionis Miſcouij, atque eiuſdem ciuitas Pinczouia palatium ſuperbiſſimum continens, in quo maximè balneum à poëtis celebratur. Terra abundat lapide viuo pro fabricis exſtruendis apto, & agros per totum fertiliſſimos habet.

Sed iam tranſeamus in SENDOMIRIENSEM Palatinatum, qui in octo territoria diuiditur, Sendomirienſe videlicet, Radomēſe, Stenzicenſe, Corcinenſe, Vislicienſe, Chencinenſe, Opocinenſe & Pilſnenſe. Habetque Senatores ad Cōſilium Reipub. ſpectantes

numero nouem. Palatinum inprimis, tandem Castellanos sequentes, Sendomiriẽsem, Visliciẽsem, Radomiẽsem, Zauichostensem, Zarnouiensẽ, Malogostẽsem, Polanecensem & Cechouiẽsem. Abũdat metallis, auri, æris, & lazurij apud Kielcios; plũbi & argẽti apud Chenciniã: ibidem marmoris nigerrimi & viridis atque rubei apud Cunouiam; ferri & chalybis, ad Vonchociam, Sydlouecciam, atque alibi passim. Sicut & pomaria fructuosa vbique reperies, sed maxime in suburbanis Sendomiriæ ipsius, in quibus pirorum, malorum, prunorum, persicorum, cerasorum, & nucũ bonitas atque varietas, certat.

tat cum Vngaricis & Italicis. Sunt & vites, quarum vuæ non insuaues sunt, præsertim si æstas & autumnus tẽperiem suam seruent: sed vinum inde expressum acerbius, vbi defecatum est. Vrbs in scopulo eminenti posita ad Vistulam, prospectum amœnissimum habet, satisq; ciues politos sortitur, cum magna ibi semper nobilium sit frequentia, ob assiduam iurisdictionem magistratuũ prouinciæ ibi residentium. Est quoque ibi & Collegiũ Canonicorum locupletissimum, & Collegium Clericorum Societatis IESV iuuentutem docentium, & Collegia Religiosorum virorum, & arx Regia satis pul-

pulchre fabricata, in qua residet Præfectus. Secundum illam eſt OPATOVIA quatuor inde milliarijs diſtans, in loco fertili & amœno ſita; itidemque templo Canonicorum, viris religioſis & populi frequentia vrbs inſignis. Radomia territorij ſui caput, muro cincta, templum Minoritarum, inter alia, pulcherrimum habet. Solecia ad Viſtulam ſita, arcem à Duce olim illuſtri, Chriſtophoro Zbarauio reſtauratam, & recentiori architectura exornatam, hortoque cultiſſimo auctã continet. Ilza, vrbs domibus latericijs elegans, Epiſcopi Cracouienſis eſt, olas pulcherrimas toti Poloniæ ſubmini-

miniſtrat; cui arx adiuncta veteris quidem fabricæ, in loco editiori, ſed pro commoditate Aulæ Epiſcopalis ſatis auguſtè exſtructa. Ad eam pertinet Cunonia, marmoribus omnis generis & omnis coloris percelebris. Illi vicina Vonchocia, monachorum Ciſtercienſium Abbatia pinguis, aquiſque irriguis & hortorum amœnitate læta: Habet in fundo ſuo lapidem pro fabrica optimum, itemq; cotes, acuendo ferro qui per totam Poloniam diſtrahuntur. Ferri autem officinæ, paſſim ibi per ſyluas & montes ſparſæ reperiuntur, ſed præcipuè in ditione Epiſcopi Cracouienſis, qui ſuam reſidentiam Bo-

zentini communissimè habere solet : ciuitas est haud inelegans, muro & vallo septa, palatium pulchrum, & hortos Episcopi continens; estque quasi ad radices Calui montis, quo in tota Polonia altior non inuenitur. In iugo ipso, Benedictinorum Abbatia est, celebris ligni S. Crucis veneratione: populus enim ex tota Polonia eo cōcurrere, & vota sua exsoluere solet, miraculorum quæ ibi patrantur fama assidua concitatus. Itidem ad radices montis celebre est monasterium S. Catherinæ, FF. Sancti Francisci de Obseruantia. Et versus occasum procedendo, Kielcijs (Ecclesia hic Collegiata pulchra)

chra) æris & cupri, lazurijque fodinæ famosæ Episcopi Cracouiensis sunt: prout Chenciniæ plumbi, argenti, atque marmoris diuersi, tribus milliarijs inde, Regis ipsius. Arx ibi in monte prærupto sita, iurisdictionem in totum illum districtum exercet. Sequitur Malogostia titulo Castellani nota, aliaque plurima ignobilia oppida: inter quæ Solouia alicuius nominis est, quod Abbatem Cistercienſium Monachorum habeat, dominū aliquot circumuicinarū ciuitatum; Dreuicia castro antiquo notabilis, sicut & Inoulodia ad fluuium Pilcam sita: sed vtriusque claritatem obscurat Sidloueccia, Ducum Radi-

Radiuillorum non contemnendus Comitatus,& bonas piſcinas, & frequentes ferri fodinas &ſyluarum copiam, & pulchra vrbis ædificia habens. Hæc in ſeptentrionaliori parte huius ſatrapiæ, quæ quaſi pro additamento Viſtula ſuperata diſtrictum Stenzicenſem habet,in tranſitu verò ipſo Seciechouienſem Benedictinorum Abbatiam ad ipſam fluuij ripam ſitam,& paulò ſuperius Ianoueciam, arcem in editiore ripa haud inelegantem habentem. In Stenzicienſi verò tractu, arx Vilciſcenſis, primum inter omnes nobilium villas, locum habet, quoad elegantiam fabricæ; reliqua omnia vetuſto more, in toto illo

illo territorio ædificata. Cũ itaque per medium quaſi, palatinatum Sendomirienſem,à meridie ad ſeptentrionem Viſtula decurrat, & hãc partem quæ verſus occidentem eſt, per medium etiam mons Caluus, ab ortu in occaſum ſecet, enumeratis notabilioribus locis quæ in parte Boreali erant, nunc ea quæ in Auſtrum vergunt, breuiter percurramus. Ac primum ad montis ipſius radicem Slupeciam Abbatis S. Crucis oppidum haud ignobile intueamur: deinde Lagouiam Epiſcopi Cuiauienſis ciuitatem,olis conficiundis quæ per Poloniam diſtrahuntur celebrem. Hinc ſequitur Racouia, nidus Aria-

Arianorum, populoſa ciuitas ſatis, & ſynagoga impiorum, gymnaſioque inficiendæ verius, quam erudiendæ iuuentutis, apud ſuos ſectatores famoſa; ſed magis à ceruiſia bona, quæ ibi conficitur, quam ab impia hæreſi, quę ibi libris paſſim impreſſis diſſeminatur, nobis laudanda. Vicina illi Sydlouia, muro vetuſto cincta, & arce munita, ſed iam tota Catholica, & quæ parte quaſi ab vna, poſt multa alia oppida ignobiliora & villas, Pocriuniciam Ciſtercienſium ditiſſimam Abbatiam habet; parte verò ab alia arcẽ Rytuianenſem Comitum Tenciniorum, & ab illis extructũ in ſyluis Eremitorium Patrum

trum Camaldulenſium, S. Romualdi ſectatorum. Eſt ibidem monaſterium in vicinia FF. Sancti Pauli Primi Eremitæ, Bieſouiæ, quod ſimiliter prædictorũ Camaldulẽſium fundator Illuſtriſſimus Comes Io. Tenciuius Palatinus Cracouienſis, varijs pro ſua deuotione donarijs exornat. Sequuntur alia celebriora oppida Oſiecum, Staſouum, Polanecia, Paczanouia Stobnicia, Oleſnicia, Corczynũ territorij caput, arcem loco munito inter aquas habens, & Viſlicia demum, medijs in paludibus ſita, vbi templum Canonicorum ex lapide quadrato, & Cleri habitationes benè exſtructas videbis; tum infinitam

nitam multitudinem ſerpẽtum aliorumque inſectiliũ paſſim, ſed quæ à Pontifice Romano, vt ſcripturæ regiſtratæ teſtantur, excommunicata, incolis minimè nocent, tranſportata verò alio, ſtatim emoriuntur. Sborouia, arx antiqui operis, eſt quaſi media, inter Visliciam & Corczynum, viuaria animalium ampliſſima, & piſcinas optimas circumcirca habet. Sed ad trans Viſtulanam partem huius ampliſſimæ ſatrapiæ tranſeamus, quæ inter oppida Pilſnam territorij caput numerat, templum pulchrum, & organa celeberrima habentem. Deinde Sendiſouiam, Zarnoueciam, Socolouiam, Pręclauiam, Zalclicynum foro pulcherrimo conſpicuum, & Lezaiſcum, tum templo Parochiali, militum ſepulchri Domini, illuſtre, tum extra oppidum Monaſterio FF. Minoritarum, ad quod populi vndique deuotionis ergo in Beatiſs. Virginem, cuius imago ibi miraculoſa aſſeruatur, concurrunt, per omnes circumuicinas prouincias celebre. Sunt & arces nobilium in hoc diſtrictu non contemnendæ plurimæ, ſed hæ tres præcipuæ cenſentur, eſſe Rzemieniũ munitiſſimum, Vieuiorka amœniſſima, & Baranonia elegantiſſima.

Tertia & vltima pars Minoris Poloniæ LVBLI-

 NEN-

NENSIS satrapia, cui adiuncta est Terra Lucouiensis, circiter duo millia domus nobilium habens. Et cum tota Minor Polonia vnum tantum Episcopum Cracouiensem habeat, qui mille octodecim templa (inter quæ tredecim Ecclesiæ collegiatæ sunt) sub sua iurisdictione complectitur, idcirco Lublinensis quoq; Palatinatus eidem Episcopo subiectus existens, præter complures ciuitatum præfectos, & varios magistratus, duos tantum in sua amplitudine senatores habet, Palatinum & Castellanum Lublinensem. Porrò Lublinum ipsum, long. 45. fere gradu. lat. amplius 51. quamuis nō adeo

adeo spaciosum sit, ita bene tamen exædificatum est, vt vix vlli totius Sarmatiæ vrbi cesserit, vel amœnitate situs, vel cœli salubritate, vel fœcunditate soli, vel aliarum quarumlibet rerum vitæ degendæ conducibilium, aut etiam ad splendorem & luxum pertinentium vbertate. Habet templa & monasteria magnificè exstructa: habet Ecclesiam Collegiatam: habet Collegium Clericorum Societatis IESV frequentissimum: habet ter in annum nundinas celeberrimas, ad quas concurrunt Angli, Scoti, Itali, Germani, Moscouitæ, Persæ, Armeni: habet Parlamentū seu iudicia Tribunalicia toti⁹ Poloniæ, atq;

ex eo maximam frequentiã nobilitatis. Secundum post eam locum tenet Cazimiria, ad Vistulę ripam ciuitas pulcherrimè exædificata, & satis mercatoribus abundans. Reliquæ sunt Opolia, Curouia, Crasnicia, Leuartouia, Vrzendouia, Lenczna, sed inter quæ Czemiernicos primo loco adscribemus, ob pulchritudinem palacij, ab egregio olim & excellentis prudentiæ viro D. Henrico Firleio, Archiepiscopo Gnesnensi, magnificentissimè exstructi: tum ob amœnitatem hortorum. Quamuis & Dombrouicia, eorundem DD. Firleiorum arx non inelegans habeatur.

LITVA-

LITVANIA.

SYluestris sanè fuit superioribus temporibus pleraque omnis Lituania, sed à Sigismundi Senioris temporibus, ad hodiernam vsque diem, optimorum Regum studio, diuturnam pacem nacta, nunc vbique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis, hortis, pomarijs, abundans: villis, pagis, oppidis, castellis, recentiorisque fabricæ ædificijs, non modo in vrbibus, sed etiam in prædijs refertissima. Fluuios complures, & lacus ingentes, sed piscosos passim habet: extẽditurque à confinio satrapiæ

 Lub-

Lublinensis, vsque ad terminos Liuoniæ in longum per nonaginta milliaria Germanica, in latum per quadraginta & amplius, à finibus Prussiæ ab occasu, ad Albæ Russiæ, (quæ ad Magnum Ducatum Lituaniæ spectat) conterminia versus ortum. Et diuiditur communissimè in hos tres Palatinatus, Vilnensem, Trocensem, & Brescianensem. VILNENSIS satrapia seu Palatinatus primum in Magno Ducatu Lituaniæ locum tenet. Habetque Episcopum, (qui se Ducem Iuanum scribit) ita latè suam iurisdictionem extendentem, vt in tota Lituania atque Alba Russia, quæ tot satrapijs constat, vsque ad confi-

confinia Moscouiæ, nonnisi illius Vicarij seu Officiales, sacris Christianis præsint & inuigilent: nullius alterius Diœcesis interuenit. Habet & Palatinum, atque Castellanum, qui ad Senatum Regni spectant, sed Palatinus ipse quoque & vrbis Vilnæ Præfectus est, exercetque iurisdictionem suam in omnes, exceptis magistratibus alijs, qui ibi suam residentiam habent. Nam & Parlamentum seu Tribunal totius Lituaniæ, prout cum adiacētibus sibi prouincijs extenditur, ibidem celebrari mos est. Vrbs magnitudine non superat Cracouiam, sed quia forum strictius habet, videtur plateas ex eo longiores

ducere, à porta nimirum Rudnicenſi vſque ad arcem inferiorem, vbi templum Cathedrale eſt, & in eo corpus integrum S. Cazimiri Principis Poloniæ, fratris Germani Sigiſmundi Senioris, Regis olim Poloniæ ſapientiſſimi, qui eum à Leone X. Sanctorum Cathalogo inſcribi curauit. Huic tanquam auo ſuo Sereniſſimus modernus Rex Sigiſmundus III. tumbam argenteam nuper, tria millia librarum põderis habentem, fieri curauit, itemque altare argenteum, capellam marmoris exquiſitiſſimi, campanam ingentem (ſimilem Cracouienſi illi quæ à Sigiſmundo I. facta, nomen illius retinet) votum

votum expugnati Smolēſci, ad quam pulſandam viginti quatuor robuſti homines requiruntur: & demum ſub titulo & patrocinio illius, baſilicam Italicę architecturæ, Societatis IESV Clericis, in medio vrbis foro, magnificētiſſimè erexit. Quæ prædicta Societas, Collegium ſtudioſorum à Rege Stephano fundatum in platea Caſtrenſi ſuperbè ædificatum ad D. Ioannis templum Parochiale poſſidet, nouitiatum verò in alio loco habet. Arces in hac vrbe Regiæ duæ ſunt, ſuperior vetuſti operis & planè iam deſolata: inferior autem proportionatæ geometriæ, & ſatis pro regio comitatu auguſta. Reli-

quorum nobiliū palatia minora, ſed pulchrè fabricata, ſicut & ciuium priuatorum domus, qui poſt illud incendium grande, quo vrbs tota perierat, Anno 1610. cū bellum cum Moſchis haberemus, elegantius lapidibus & laterculis ædificare cœperunt. Sunt hic monaſteria complura, tam Græcorum, quam Latinorum, eſt & ſynagoga Caluiniſtarum, qui itidem ſuum Gymnaſium habent, petitis ex Germania ſuæ impietatis magiſtris, namque vrbs iſta plurimos, & opifices & mercatores, Germanos, Scotos, & Anglos habet. Bombardæ bellicæ æneæ, & ſclopeta minora, hic præſtantiſſima conficiuntur, tum

tum alia quoque militum vtenſilia & arma. Quatuor ab vrbe milliarijs eſt, in ſyluis Rudnikum, aula regia ornatiſſima, & hortus amœnos, & venationes ferarum, & viuaria illarum ampliſſima habens. Inter oppida autem, Lida atque Oſmiana, quæ ſunt territoriorum capita, & Ducis Radiuilli, Bierze, cum arce munitiſſima præcipua cenſentur eſſe; reliqua ferè omnia lignea ſunt, & parui momenti.

TROCENSIS ſatrapia Palatinum tantum & Caſtellanum habet, quãuis illi ſubſit Terra Grodnenſis, quæ etiam ſibi territorium Volcouiſcenſe adſcriptum iactet, & vtraque illarum

Magiſtrat⁹ proprios habeat, ſuperetque magnitudine ipſum diſtrictum Trocenſem. Quia tamen in Lituania nō eſt mos minores Caſtellanos creare, prout ſunt in Polonia, ideo quælibet ſatrapia duos tantum Senatores habet, Caſtellanum & Palatinum. Ciuitas itaq; Trocenſis quatuor à Vilna milliarijs diſtat, eſtque poſita inter paludes inacceſſibiles, quæ etiam intenſiſſimo frigore non planè congelantur; & arcem quamuis vetuſtā benè tamen munitam habet; tum monaſterium Benedictinorum ſatis firmū. Grodna autem ad fluuium Crononem ſeu Nemenum ſita, arcem haud inelegantem in

loco

loco editiori habet, exſtructam à Rege Stephano, qui ob venationes ferarum maiorum, puta alcium, vrorū, atque vrſorum, libentius hic immorabatur. Sereniſſimus autem modernus Rex Sigiſmundus III. pontem Nemeno impoſuit, ligneum quāuis, ſed ita affabre factum vt ſimilem Polonia non habeat. Ignatiani quoque Collegiū non ita pridem, pro ſtudioſa iuuentute erexerunt.

BRESCIANENSIS quoque Palatinatus, Lublinenſi ſatrapiæ vicinus, eaſdē ferè qualitates, quas & reliqui diſtrictus Poloniæ, poſſidet: oppida lignea & villas habet pecoribus & frugibus abundātes, præcipuè Camenecciam,

neciam, Cobriniã, Ianouiã, quibus arces impoſitæ ſunt, Voiniã, Roſoſiã, Vlodauã, Bialam, vbi palatium Ducũ Radiuillorum pulcherrimũ eſt, & nunc gymnaſium publicum erigitur, vocatis, ex Academia Cracouienſi Magiſtris & Profeſſoribus in omnibus diſciplinis peritis. Reliqua omnia ignobiliora ſunt, præter Breſcie ipſum, quod arcem in ſcopulo, inter Bugum & Muchauecium fluuios, ſitam habet: itemq; palatium regium nouæ architecturæ extra ciuitatem, cum hortis delicatis. Sunt & hic ſcholæ Ignatianorum, monaſteriaque religioſorum virorũ non cõtemnenda. Sed & Iudæi hic ſcholam ſuam

in tota Europa celebrem habent; ſolentq; conuenire eo ex Italia, Germania, Morauia, Sileſia, non modo ſtudiorum, ſed & promotionũ cauſa, vt Rabini poſtmodum fiant, & domum reuerſi, ſuas ſynagogas dirigant. Pinſcenſis ampliſſimus diſtrictus, proprios tam terreſtres, q̃ caſtrẽſes magiſtratus habens, huic ſatrapiæ adiunctus eſt, ſed ſyluis nimiũ inumbrat⁹, & paludib⁹ immerſus; piſciũ, melis, & ferarum copia percelebris, tametſi & fruges nõ malignè proferat, & cerã, ſebum, lupulũ, in Sileſiã, atq; in Pruſſiam Dãtiſcũ mittat. Habet. n. Pinſcum oppidũ homines, induſtrios, & mercaturæ adeo deditos

vt & in Moscouiam, & in Germaniam sæpissimè cum suis mercibus excurrant. Sed vt plurimum religionis sunt Græcanicæ, Episcopumque proprium habent.

RVSSIA.

PRout Regi Poloniæ amplissima Russię regio subijcitur, extenditur in longũ, ab ora Pocucensi, ad consinia Liuoniæ, per ducenta plus minus milliaria; in latum verò à Polonia minori aut Lituania, versus ortum vsq; ad vastos Tartarorum campos, aut Moscouiam, per cẽtum viginti. Diuiditurque in Russiam albam, quæ ad Magnum Ducatũ Lituaniæ spectat,

spectat, & in Russiam rubrã, quæ propriè dicitur Roxolania, & ad Poloniam pertinet. Nam tertia pars, vltra Tanaim & fontes Borysthenis posita, dicitur Russia nigra ab antiquis, à recentioribus autem vulgo obtinuit Moscouiam appellari, quod totum illud imperium, quaqua latum est, ab vrbe & fluuio Moscua, dicatur communiter Moscouia: quæ olim Sarmatia Asiatica vocabatur. Nostra autem cis Borysthenica Russia, Sarmatia Europea; & Polonia ipsa, propriè Vandalia. Tota hæc in vniuersum regio, frugum, ferarum, pecoris, piscium, & mellis copiam infinitam habet, præsertim in Podolia,

vbi ex dictamno &alijs benè olentibus herbis ac floribus, ab apibus colligitur. Nobiles audaces sunt & strenui omnes, quin & agrestes ad bellū prompti, loricis, sclopetis, hastis, alijsque plurimis armis, præcipuè autem cuspide venatorum & pharetra vtuntur.

RVSSIA RVBRA.

NObilissima hæc prouincia, lacte & melle abundans, ab Austro Vngariam, Moldauiam & Bessarabiam habet, ab Euro Scythiæ deserta, & potentissimum Moscouiæ Principem, à septentrione Albam Russiam, Stiro & Pripecio fluminibus dis-

disiunctam: ab occasu verò Minorem Poloniam, Visloca & Vepro fluuijs, quasi notioribus terminis diuisa. Complectiturque in se septē amplissimas satrapias, Russiæ Palatinatum imprimis, deinde Podoliæ, Volhyniæ, Belzæ, Braslauiæ, Kiouiæ, & Terram Chelmensem.

RVSSIÆ satrapia habet Senatores, Archiepiscopum Leopoliensem, Episcopum Præmisliensem, Palatinum Russiæ, & Castellanos quatuor, Leopoliēsem, Præmisliensem, Haliciensem, & Sanocensem, quia in totidē etiam districtus seu territoria diuiditur. Et primi quidē districtus, primaria vrbs Leopolis est, sita lōgitudinis

gradu 46.lat.49. Habet propugnacula ſatis firma, & arces duas; habet vti diximus ſedem Archiepiſcopi Catholici, & duorum Epiſcoporũ, nempe Armenici, atq; Ruſſici. Hæreticos autem nuſquam admittit, nec admiſit, ob quod maximè à Sixto V. laudata fuit & inſignibus illius donata. Viros litteratos permultos habet, libenterq; promouet, & amat eo concurrentes, atque ex eo, emporio, ciuiumque elegantia & humanitate maximè floret. Ignatiani hic Collegium ſtudioſorum habent; ſed & Dominicani, Franciſcani, Bernardini, alijque ſtudia Theologica atque Philoſophica diligentiſſimè tractãt.
Huma-

Humaniorum verò artium gymnaſium vrbis, optimos præceptores ex Academia Crac. ſumit. Nundinæ hic brumales, pro feſto S. Agnetis celebres fiunt: ſolentque eò ex Vngaria, Moldauia, Turcia, atque alijs orbis partibus ditiſſimi mercatores venire. Cum autem præter fluuios infinitos, habeat Roxolania piſcinas ingentes & ſtagna arte manuque facta ferè innumerabilia, quæ piſces omnis generis pinguiſſimos proferunt, idcirco illi hyberno tempore ſale conditi (cum omnes recentes comedi & ſeruari ob multitudinem non poſſunt) vaſis ingẽtibus, cum ad alias ciuitates, tũ maximè nundi-
 narum

narum tempore Leopolim conuehuntur,atque demum inde per totam Poloniam diſtrahuntur. Templa in hac vrbe pulchra ſunt, & veſtibus ſacris atque vaſis argenteis aureiſque ſatis bene ditata, Societatis Clerici, inter reliqua clenodia, caſulam gemmis totam atque lapidibus pretioſis variegatam habent, æſtimatam aliquot myriades florenorum. Similiter templa alia multos calices aureos,multaque veſtimenta ſacerdotalia margaritis diſtincta habent; ſed præcipuè templum Cathedrale mitram Epiſcopalem ingentis precij gemmis] exornatam. FF. verò Minores de Obſeruantia, qui extra vrbis

vrbis muros ſunt,templumque magnificentiſſimum ſibi non ita pridem exſtruxerunt, inter alias ſanctorum reliquias,habent quoque ſui inſtituti Fratrem vnum, ad altare maius ſepultum, Beatum Ioannem Duclenſem, miraculis clarum. Qui dum viueret, in diuini verbi prædicatione inexhauſti planè laboris erat. Eaque fuit in homine iam inde à primis annis pietas & innocentiſſima ſanctitas morũ, vt priſcorum Anachoretarum eximium in eo ſpecimen eluceret. Oppida præcipua huius diſtrict⁹ sũt, Gliniani,Zloczouia, Zborouia,Grodecia, Komarna,Zolkuia arcẽ pulcherrimam atque hortos amœnos

mœnos habens; quamuis & aliæ ciuitates cum adiunctis sibi castellis non sint planè ignobiles, inter quas Iauorouia, celebris tepidarum aquarum scaturigine in pago Sclouia dicto, ebulienti, vtili valdè ad curandos varios hominum morbos, vt libro suo testatur, magnæ experientię Medicus, Sixtus Leopoliensis.

Secundus satrapiæ huius districtus est Præmisliensis; vrbsque ipsa Præmislia arce in scopulo sita, & duobus Episcopis, Latino siue Catholico, & Russico ritus Græcanici cohonestata est. Adsunt & Ordines Religiosorum diuersi, præter Venerabile Canonicorum Capitulum. Est

& Col-

& Collegium pro studiosa iuuentute Societatis IESV Clericorum: sunt & magistratus diuersi, tam castrenses quam terrestres: suntque demum ciues mercaturæ dediti plurimi: nundinasque celebres quolibet anno habent, Castella hic passim nobilium munitiora videbis, ob frequentes Tartarorum incursiones muris, & propugnaculis firmata, Bialoboki, Sosnicia, Dombroua, Vherce, Prochnicum, Laski, sed quę inter excellit Crasicinũ, recentioris fabricæ ad Sanũ fluuium, palatium, vno aut altero milliari à Præmislia. Oppida verò celebriora sunt Samboria, pulchertimum Minoritarum monasterium

 habens,

habẽs, Fulſtinia, Dobromilia, Viſnia, Zidaczouia, Moſciska, Dubiecia, Canczuga, Præuorſcia, Iaroslauia, nundinas pro feſto Aſſumptionis B. Mariæ Virg. in toto Regno Poloniæ, celebriores habẽs, vbi præter alias merces, è Perſide Conſtantinopoli, Venetijs, Moſcouia, & Amſtelrodamo apportatas, ſolent amplius quadraginta millia boum venalium fieri, & medium tantum equorũ. Ignatiani hic Collegium ſtudentium habent: & virgines monaſteriũ regia planè munificentia exſtructum: neque arcis fabrica & munitio contemnenda eſt, quam ſanus alluit ab ortu, vrbs autẽ poſita ab occaſu. Sequitur Lan-

Lancutum & Reſouia nundinis itidem vernalibus pro feſto S. Alberti clara; lactitiniorum hic & linteaminum magna fieri ſolet copia, quod in toto tractu iſto Germanæ gentis homines pagos inhabitent, capti in bello quodã à Cazimiro magno Rege Poloniæ, deductique è Saxonia cum liberis & vxoribus, vt eam oram incolerent. Hi itaque pecorum & lini curam magnam habent, & nundinarum tempore, cum ad alia circumuicina oppida venum comportant, tum maximè Reſouiam & Iaroslauiam.

Tertius, Palatinatus Ruſſiæ, diſtrictus eſt Sanocenſis montibus Vngariæ vicinus, atque

atque ipsi Transyluaniæ: ac ob id totus per colles dispositus, excepto qua Crosnam protenditur: quæ vrbs in hoc tractu ferè principalior, emporium Vngarorum habet. Quamuis enim illi passim merces suas & vina, in oppidis submontanę regionis deponant, huc tamen veteri consuetudine vt plurimum aduehūt. Quare & ciues hic paulò ditiores alijs, & nundinæ apud illos reliquis vicinæ populationibus longè celebriores. Habet hic quoque Sodalitas Iesv, Collegium artium humaniorum, Sanocum verò ipsum, quāuis territorij caput, multo iam inferius est quo ad ciuilitatem & frequentiam habita-

bitatorum, arcem tamen in saxo, supra Sanum fluuium sitam non contemnendam habet: sicut & aliæ ciuitates eius tractus, Brozouia, Rimanouia, Dinouia, Lesko, quæ indies ob metum Tartarorū munitiones suas firmiores faciunt.

Quartus Russicæ satrapię districtus est Haliciensis, montibus Transyluaniæ ab occasu hyberno, à meridie autem Moldauię faginis syluis cinctus, Tyra fluuio rapidissimo è montibus Carpatijs orto, versusque Eurū in mare Euxinum decurrenti, quasi per medium sectus: cuius pars Australior quæ trans Tyram est posita, vulgo Pocucia appellatur. Oppida

pida præcipua habet Haliciam à qua denominatur, olim regni Russici caput, Rexque propriè Haliciensis, non Russiæ (quia hæc tota in plurimas tetrarchias scisa, proprios duces habebat, sed quos inter primatū, & quasi monarchiam Duces Kiouienses tenebant) nuncupabatur, vt latius hac de re Historiæ nostræ. Sed nunc ne vestigia quidem priscæ illius magnitudinis apparēt. Arx est ad Tytam sita alicuius notæ, sed oppidum ciues habet subrusticos agriculturæ, non Mercurio deditos. Similiter Sniatinum, ad Prutum fluuium situm, quod propriè est Pocuciæ caput, soletque nundinas semel in annum

annum non incelebres habere, quod Valachi emporiū ibi suum, tanquam in vicinia faciant. Vnde boum, ceræ, mellis, & equorum generosissimorum copia ingens eō adduci solet. Colonia non infrequens ciuitas ob salis cocti copiam, quod inde per totam Russiam & Lituaniā distrahitur, quarum omnes ferè satrapiæ sale carent, nisi hic & in Præmisliensi districtu conficitur. Sunt itaque pagi nonnulli apud Haliciā, in quibus ex aqua è profundis puteis hausta sal decoquitur, & partim in modum farinæ, vel niuis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur, & sic diuenditur. Conficiturq; pluribus

ribus in locis Russicæ huius satrapiæ, nempe apud Ribocicios in tractu Præmisliensi, apud Dobromiliam, Samboriam, & Solum, quod etiam à sale nomen habet. In desertis quoque campis Vkrainæ, seu vlterioris Podoliæ, propè Boristhenem, est lacus quidam, cuius aqua sereno & ardente sole, in solidum salem concrescit, quo circumiacentes accolę vtuntur. Sed ad rem nostram. In Pocucia nobiliora loca sunt Martinouia, Dolina, Striũ, arcem in paludibus sitam habens. Cis Nestrum autem aut Tyram, Potocum, arce munita, & templo sodalium Dominicanorum, à Stephano Potocio, Palatino Braslauien-

uiensi, qui ibidem fato functus quiescit, egregie exornatum. Eiusque successorũ, oppidum & arx Monasterzisca, Vscie, Dobrouoda, aliaque complura castella, inter quæ Buczacia, arce firma conspicua, itemque Podhaiecia muro cincta & propugnaculis, atq; in vicinia arx Zaualouia non inelegans: tũ Brezanum ciuitas populosa & templum pulchrum & palacium splendidum atque benè firmum habens.

Sequitur deinde PODOLIA continuis barbarorum incursionibus & prælijs famosa, quæ, si optata pace posset ita frui, vt occidentaliores Europæ populi, certè nec Italiæ, aut Vngariæ, soli

vbertatem & diuitias inuideret. Habet & marmora diuerſa atque alabaſtrum in diuerſis locis. Diuiditurque in tria quodammodo territoria, Camenecenſe, Tremboulienſe & Laticzouienſe. Camenecia eſt vrbs cum arce, natura loci manuq; permunita, triginta milliarijs benè longis diſtans à Leopoli verſus ortum hybernum, lõgitudinis gradu 49. lat. 48. Habetque & ipſa duos Epiſcopos Catholicum vnum, & Armenum alterum; gens enim hæc lucri cauſa libentiſſimè in Regno Poloniæ immoratur, & merces nobis varias, partim è Perſide, partim è regnis Turcæ, præcipuè autem equos generoſos addu-

adducit. Habentq; hic, prout & in alijs vrbibus Ruſſiæ maioribus, ſuum magiſtratum ſeu ſeniores nationis, qui fidem Regi & Vrbico magiſtratui pro reliquis ſpondent, & in vitia gentis ſuæ ipſi animaduertunt. Societas quoque IESV collegiũ hic ſuum habet, & inſtruit artibus iuuentutem. Secundo ab vrbe lapide, eſt arx Potociorum, Paniouce dicta, à Ioanne Potocio, inſigni noſtra ætate bellatore, Palatino Braslauienſi, recenti architectura exſtructa, celebris oppugnatione Turcica, cum anno 1621. bellum cum illis grauiſſimum ad Chotimiam in Valachia haberemus. Trẽboula verò Laticzouia, Huſiati-

ſiatinum, Barum à Regina Bona olim fundatum, vbi etiam Ieſuitæ pro iuuentute informanda collegium habent, Czartconia, Ianouia, Zincouia, Miedzibozia, Grodecia, Iaslouecia, Satanouia, Tarnopolia, Kitaigrodum, Dunaigrodum, & alia complura, huius Dynaſtiæ oppida, ſingula ferè ob Scythiæ infeſtationem, & quaſi aſſidua bella, non malè permunita ſunt, habentque arces ſibi adiunctas firmiſſimas, & incolas bello natos, Martique deditos. Senatores huius ſatrapiæ ſunt tres, qui ad Reipub. Conſilium pertinent, Epiſcopus Camenecẽſis, Palatinus Podolię, & Caſtellanus Camenecenſis.

BRASLAVIENSIS Palatinatus vltra Podoliam in confinio Tartarorum poſitus, egregias populationes plurimas, atque arces permunitas habet, quas inter eminent, Morachua, Iaroſouia, Zitomiria, Sarogrodũ, Felſtinum, Chmielnicum. Braslauia ipſa, ad Bogum fluuium ſita, atq; Vinnicza, conuentuum nobilitatis atque iudiciorum deputatus locus; vbi Societatis quoque Clerici, erudiendæ iuuentutis collegium egregium habent. Senatores hic duo, Palatinus & Caſtellanus. Diſtrictusq; ſatrapiæ duo, vinnicenſis, & Zitomirienſis.

Similiter Tartaris vicinus eſt Palatinatus KIOVIEN-

SIS, ſed qui parte ab altera Moſchum quoque habet, & quaſi per medium maximo fluuiorum Boryſthene ſecatur. Vrbs Kiouia ampla & populoſa ſatis, olim ſedes Ducum ſuorum, qui toti Ruſſiæ ſeu Sarmatiæ, tam in Aſia, quam in Europa, imperabant, Romaniſq; ipſis, ac poſtea Græcanicis Imperatoribus graues; cæterum nunc vix ruinæ veteris illius magnitudinis apparent, eæque paucæ, omnia tempus rerum edax abſumpſit. Eſt hic Archiepiſcopus Ruſſorum, omnium quotquot in Regno Poloniæ Græcanici ritus Epiſcopi ſunt, primas ſeu Metropolita, qui Romano Pontifici obedientiam nunc

nunc præſtat. Eſt & Epiſcopus Catholici ritus, qui cum Palatino, & Caſtellano vrbis, ad Senatum Regni pertinet. Templa hic tam Ruſſorum quam Latinorum compluria, ſed quorum vnum, Archimandrita cum monachis ſuis Schiſmaticis, & rebellibus Sedi Apoſtolicæ, occupat, habetque centũ pagos maximos adſcriptitios. Sunt hic ſpeluncæ naturaliter factæ in quibus corpora olim Ducum Kiouienſium reponebantur, hodieque viſuntur non nulla integra, quæ illi pro ſanctis venerantur. Extenduntùrq; illæ criptæ, ſeu ſubterraneæ ſpeluncæ vti ferunt, vſque in Moſchouiam per aliquot

decumas milliarium. Monachi illorum (S. Baſilij inſtituti) qui duriſſimam vitam agunt, intrant eas tempore Quadrageſimali vt ibi ſolitarij pœnitentiam peragunt. Alij vadunt in deſerto, cilicio & catenis ferreis induti, interdum vſque in Scythiam remotiorem, vt ibi Euangelium prædicent, & martyrio coronentur; habentque plurima monaſteria in Ruſſia, ſed quorum alia ſunt in vnione cum Eccleſia Romana. Satrapia hæc latè extenditur, tam verſus Euxinum mare, in meridiem, quam verſus occidentem & ſeptentrionem ad Lituaniæ & Albę Ruſſiæ confinia: habetque & populata, & arcibus adiunctis

iunctis permunita oppida plurima, præcipua verò Caniouiam, Circaſſiã, Bohuſlauiam, Pereslauiam, Bialocerquam, Stepanouiam, ex arte vallo & foſſis munitam, Faſtouiamq; Epiſcopi Kiouienſis reſidẽtiam, vbi Ignatianorum pro iuuentute inſtituenda collegium celebre habetur. In hac ſatrapia & in ſupradicta Braslauicẽſi, plebs aſſiduis bellis exercitata, militares animos gerit, & tã ex oppidis, quam è pagis, in inſulas Boryſthenis congregatur, dantque nomina militiæ gratis, & ſe Coſachos vocant, ſeruataque diſcipli. na veteri partim in Scythiam pedes excurrunt & prædas inde abagũt, partim in Tur-

ciam per mare ; aut si quo iussi à Rege fuerint. Fit autē eorum numerus ad quadraginta millia, qui omnes ferè in hyberna domos suas abeunt, paucis relictis in custodiam insularum, ne à barbaris occupentur: militantq; Reipub. absque vllis stipendijs sola præda cōtenti. Quo tamen alacriores ad seruitia fierent, solet illis Rex semper bello peracto, certam aliquam pecuniæ summam, ad reficienda arma donare.

Sed reuertendo quasi domum, occidua Kiouiæ est VOLINIÆ satrapia, quæ in duos maximos districtus diuiditur, Cremenecensem, & Luceoriensem. Habetque Senatores tres, Palatinum & Castellanum Volhyniæ, & Episcopum Luceoriensem, qui Cathedram suam, cum Capitulo in arce vrbis habet; ibidemque Societatis Iesv Clericorum Collegiū pro studiosis. In vrbe autem ipsa Episcopus Russorum. Nec multum inde procul, est ciuitas Volodimiria, in qua itidem Russorum Episcopus sedem suam habet, & iurisdictionem latè exercet. Reliquæ ciuitates sunt Rubesouia, Socalia veneratione miraculosæ imaginis B. V. M. nobilis, solet enim eo magnus hominum concursus semper fieri, votorum exoluendorum causa, procurantibus sacra religiosis viris S. Francisci de obseruantia,

uantia, quos vulgo Bernardinos dicimus. Hi igitur in insula fluuij Bug, magnificentissimum templum piorum eleemosynis, & monasterium propugnaculis firmum, ob metum hostium, paucis ab hinc annis erexerunt, templumque illud totum pulcherrimis picturis, vasis argenteis atque aureis, vestibusque sacris gemmatis ad stuporem breui tempore exornarunt. Sequitur Czartoriscum, Olescum, Crilouia, Brodi, Olika, ciuitates egregiæ & arcibus munitissimis conspicuæ. Tū Cremenecia territorij caput arcem in Saxo eminentissimo ostentans; deinde Visniouecia, Zaslauia, Constā-

tino-

tinouia, Basilea, Dubna, Ostrogiū, Zbarauia, quælibet arcē munitissimā & ornatissimam habens, vtpote singulæ vetustissimorum Ducum Russorum sedes primariæ, & lares. Et Ostrogium sanè parte ab vna (quamuis remotius paulò) Dermanum, monasteriumRussicum pulcherrimum habet, in quo instituti S. Basilij monachi, sub proprio Hegumeno, in Schismate, ab Ecclesia Romana viuunt, habentque possessiones amplas: parte ab alia Miedireczum oppidum munitissimum, in quo Franciscanis Conuentualibus, vltimus de familia Ioannes Dux Ostrogius, Castellanus Cracouiensis, sum-

ptu

ptu vt ita dicam regio, templum & monaſterium exſtruxit. In vrbe autem ipſa, neptis illius nuper Ignatianæ Societatis Clericis, Collegium pro erudienda iuuẽtute, & templum magnificentiſſimum erexit, in quo mariti ſui oſſa Caroli Chodkieuicij, viri bellica virtute incomparabilis, cum lachrymis repoſuit.

Iam verò BELZENSIS ſatrapia, Leopolienſi diſtrictui, & terræ Chelmenſi vicina, in meditullio quaſi Rubeæ Ruſſiæ poſita, vrbem ipſam inter paludes ſitam (vbi ſodales Dominicani templum antiquiſſimũ poſſident) & ab ea cognominatos duos Senatores habet, Pala-

Palatinum & Caſtellanum Belzenſem; diuiditurque facilè in quatuor territoria, Belſenſe, Buſcenſe, Grodlẽſe & Grabouecenſe, in quibus tot oppida & pagi, ſed hæc prædicta quatuor, vt ſuorum territoriorum capita ſunt, ita & præcipua alijs cenſentur eſſe, arcesque ſibi munitas adiunctas habent.

Vltimum locum Terra Chelmenſis tenet, inter Lublinenſem ſatrapiam, & Lituaniæ confinia poſita, Volhyniam verſus ortum reſpicit. Vrbſque ipſa Chelma duos Epiſcopos habet; vnũ Catholicum, cuius Cathedra non ita pridem Craſnoſtauiam translata eſt: & alterum Ruſſum, qui ibidem manet

manet & templum suũ Cathedrale tenet. Igitur in duo territoria diuisa, Chelmense videlicet, & Crasnostauense, duos quoque Senatores habet, Episcopum, & Castellanum Chelmensem. Oppidaque præcipua Chelma ipsa, Rozana, Vlodauia, Crasnostauia, ad Veprum fluuiũ sita, vbi & Cathedra Episcopi, & arx palatiumue, recentioris architecturæ sunt. Hic Diuæ memoriæ Archidux Maximilianus, cum ad Regnum Poloniæ paucorum temeritate vocatus, cum exercitu hostiliter veniret, à Ioanne Zamoscio profligatus, captusque asseruabatur sub custodia. Qui quidem prædictus Zamoscius in vicinia

cinia

cinia penè statim, vrbem Zamoscium in rure suo hæreditario, munitissimam fundauit, & mœnibus, fossis, vallo atque propugnaculis ex arte præsentis Geometriç communiuit; inque ea templum Canonicorum (quorum Decanus infulatus est) pro summa in Deum pietate magnificentissimè erectũ, omnibus requisitis sufficiẽtissimè locupletauit. Et vt erat maximus ingeniorum liberalium educator, artiumque omnium & elegantiarũ pater, euocatis Cracouia viris doctissimis Academiam instituit, & non Zamoscium modò suum, sed totam etiã Russiam Musarum splendore illustrauit. Circumcirca

I. sunt

ſunt non contemnenda quoque oppida vt Scebreſinum, Tomaſouia, Creſouia, aliaque complura ſed omnia ferè ad ditionẽ Zamoſcij ſpectantia, vbi & hortos cultiſſimos, & piſcinas reſtagnantes, & diuerſorum animaliũ viuaria, & ferrarias officinas paſſim videre licet. Similiter quoque & in Vchanie, vbi Illuſtris olim vir Nicolaus Danielouicz Regni Theſaurarius, templum magnificẽtiſſimum exſtruxit, & cum præcioſiſſimis alijs donarijs, tum argenteo cimborio decorauit. Palatium etiam hic viſitur ſuperbum & horti amœniſſimi; quod commune eſt omnibus magnatib. Sarmatiæ. Sed nos ad Albã Ruſſiam procedamus. *RVS-*

RVSSIA ALBA.

QVæ Magno Ducatui Lituaniæ adiacet ſubiacetque Ruſſia vulgo dicitur Alba, partim quod incolæ eum colorem præferant, partim quod niuibus cãpi cooperti diutius quam alibi durent, & inſpectantibus omnia alba repræſentent, vt etiam in naturam animalium color iſte tranſeat, ſiquidem ibi & lupos & vrſos, lepores, vulpes, aliaque tam domeſtica, quã ſylueſtria animalia paſſim alba videre eſt, quæ nihilominus in alijs locis, nata alium colorem habere ſolent. Regio eſt omnium rerum quæ ad victum ſpectant feracis-

racissima, siliginis, hordei, auenæ, tritici, ciceris, canabis, lini, mellis, lupuli, ceræ, pecoris, piscium, auium, & ferarum, hæque sunt diuitiæ ipsorum, quas, partim Duna fluuio, in Liuoniam ad emporium Rigense transmittunt, partim Nemeno, per Lituaniam, Regiomontem in Prussiam. Diuiditur autẽ hæc nobilissima prouincia, in sex maximos Palatinatus, seu satrapias, quarum prima populosior cæteris est NOVOGRODENSIS quæ in duos districtus diuiditur: in Nouogrodensem & Slonimensem, vterque plurima oppida continet & benè populata, sed præcipua hæc sunt, Nouogrodkum, vbi alter-

ternatis vicibus, cum oppido Minsco, Parlamentum totius Magni Ducatus Lituaniæ celebratur. Slonimum, Rozana, Selecia, Mysza, Lachouicia, à felicis olim memoriæ viro Carolo Chodkieuicio, Generali exercituũ Lituaniæ, palatio pulcherrimo, & propugnaculis, ex recenti dimensione factis, firmissimè communita. Similiter Nesuizia, Ducum Radiuillorum nidus, vbi excellentissimus ille & cum omni antiquitate comparãdus vir, Nicolaus Christophor⁹ Radiuillus Peregrinus cognominatus (quod habitu peregrini terram sanctam adierit) complura monasteria sumptuosissima, Xenodo-

chia, Seminaria Collegiumq́ue Societatis Iesv Clericorum, & Burſas ſtudentiũ, planè regali animo & ſumptu erexit, inq́ue cęteris poſſeſſionibus ſuis templis paſſim refectis aut à fundamẽtis excitatis, palatium Ducale loco munitiſſimo moderna architectura exſtruxit: ſimiliter prætorium vrbis, & arcem Myrh dictam quarto ab vrbe lapide, cum prædijs, villis, hortis, pomarijs, piſcinis, & vijs quaqua verſum per aliquot milliaria, ad regulam rectiſſimè diſpoſitis, foſſas à parte vtraque & arbores fructiferas appoſuit, inq́ue media Sarmatia Italiã nobis exhibuit. Nouem inde milliarijs diſtat Sluckum,

Sluckum, vrbs omniũ quæcunque in Polonia ſunt maxima, ſed tota ferè lignea, tẽplo Catholicorum excepto, & palatio Ducis. Hæc olim, & iam patrum noſtrum memoria Principem abſolutũ, ſed Regi Poloniæ feudatarium, cum ampliſſimis poſſeſſionibus habebat, ſed ſtirpe non ita pridem deficiente, ceſſit cum omnibus adiacentijs ſuis, in familiã Ducum Radiuillorum.

Secunda ſatrapia eſt MSCISLAVIENSIS, Pripetio fluuio à meridie & Boryſtheni ab ortu quaſi triangulari forma adiacens, ſyluis tota inumbrata & aquis immerſa, diuiditurq́ue in duos diſtrictus ampliſſimos.

Msciſlauienſem & Modzirenſem: & more cæterarum ſatrapiarum Lituaniæ atque Ruſſiæ duos Senatores habet, Palatinum & Caſtellanū Msciſlauiēſem. Oppida autem præcipua, Cleckum, Ouruckum, Homiliam, Criczouiā arcibus pulcherrimis & benè munitis exornata, tum Oſtrskum, Msciſlauiam ipſam & Modziriam in medijs paludibus ſitam.

Tertius Palatinatus eſt VITEBSCENSIS ſicut & ille ſuperior ad Boryſthenē verſus Eurum poſitus, qui itidem in duos diſtrictus bonos diuiditur, Vitebſcenſem & Braslauienſem; præterque has duas ciuitates, aut

aut verius vnam Braslauienſem (nam Vitebſcum ipſum, ob occiſum Beatum virum Ioſaphat Archiepiſcopum Ruthenici ritus Polocenſem, quod eos ad vnitatem Eccleſiæ Romanæ induceret, amiſit iura ciuitatis & eſt redactum in pagum, ſola arce regia cum iuriſdictione relicta) & oppida ignobiliora, habet Mohilouiam vrbem ampliſſimam, mercatoribuſque plenā, & emporio Moſchouitarum claram. Præcipue ſiquidem precioſioreſque pelles quæ ex Moſcouia veniunt, per eorum manus tam in Polonia quam in Germania diſtrahuntur.

MINSCENSIS ſatrapia quar-

quartum locū obtinet, præterque suum districtum, habet etiam Borisouiense territorium. Minscum arcem benè munitam inter aquas habet, aliudque propugnaculum inferius non contemnendum. Est hoc enim Russis in more, vt quasuis principaliores ciuitates suas duplici munitione firment, cōmunissimè inferiori & superiori arce. Vnde & Borisouia quoque ad fluuium Berezinam sita, duplex propugnaculum habet, sicut & Minscum; quod tamen ciues politiores continet, ob concursum nobilitatis, Tribunali seu Parlamēto totius Lituaniæ ibi durante. Sic enim cōsuetudine obtentum est, vt

vno

vno anno Parlamentum Vilnæ resideat, altero Minscij aut Nouogrodcij vicibus alternatis celebretur Toloczinum quoque hic, Smolniany, Coidanouia & Turkum haud incelebria oppida habentur; reliqua ferè omnia ignobiliora.

Quintum locum occupat POLOCENSIS satrapia, Poloteumque ipsum ad Dunam fluuium positum vrbē mercatoribus plenam habet, & duplici propugnaculo seu arcibus firma Archiepiscopi Russici sedem in se cōtinet: in qua nostris temporibus Beatus Iosaphat collocatus, ab impijs Schismaticis Vitebscij interfectus, ad meliorem vitam transijt. Corpus

eius

eius huc translatum, maximis miraculis claret. Habent etiam in hac vrbe Societatis IESV Clerici, vtiles in vinea Domini operarij, Collegiũ studiosorum, à Stephano Rege erectum. Nec longe admodum Vsuiatum ciuitas egregia cum arce, Starzicia, Velisia, caput vnius districtus, ad eandem satrapiam spectantis, & duæ incomparabilis olim Herois Caroli Chodkieuicij munitissimæ ciuitates Sclouia atque Bychouia, in quibus non modo propugnacula ex arte recentiori, sed & templa, monasteriaque ab illo, noua architectura sunt erecta.

Vltima eaque maxima satrapia est SMOLENSCENSIS, Ducatum Seueriensem, Terram Czerniehouiensem (vtraque autem hæc septuaginta arces continent) & Districtum Orsanensem in se complectens. Smolenscum ad Borysthenis ripam in loco editiore positum, muro sex cubitos lato, quinquagintaq; duabus turribus firmum, speculam & propugnaculum in medio vrbis, in monte excelsiore habet. Continetque circiter quatuor millia domuũ, præter aulas nobilium & templa Religiosorum, tam Russorum quam Catholicorũ: inter quæ vnum est Ignatianorum, cũ Collegio pro studiosa iuuentute. Et sedes Episc. Russici, qui in spiritualibus

libus ſubiacet Archiepiſcopo Polocenſi, tanquam Suffraganeus, & vterque agnoſcit pro capite Romanum Pontificem. Dombrouna quoque oppidum non contemnendum. Sicut & Orſza ad Boryſthenem ſita (in qua itidem Societatis IESV Clerici Gymnaſium publicum habent) quæ ſemper fuit in ditione RegisPoloniæ: Smolenſcum autem cũ toto Ducatu Seuerienſi, ante annos circiter centum interceperat Moſchus, ſed Sigiſ. III. Rex noſter modernus Anno 1611. bello recuperauit, & inſuper Terram Czerniehouienſem ab hoſte extorſit, & Smolenſcenſi ſatrapiæ adiunxit.

PRVS-

PRVSSIA.

PRuſſia quamuis eodem cum Polonis regno contineatur, peculiare tamen conſilium publicum, peculiares leges, peculiaria iudicia, comitia, ærarium, ac belli gerendi rationem diuerſam antiquitus habet. Eſtque ampliſſima regio, pleriſque ſinuoſis flexibus vbique amœna, & opportunis portibus maris Baltici maxime commoda. In latitudinem 50. in longitudinem verò circiter ſexaginta milliaribus extenditur. Et ab occaſu Pomeraniam, ab Auſtro Maſouiam, Lituaniam cum Samogitia ab ortu, à Septentrione

ctione demum mare Balticū seu Sarmaticum habet. Atq; vrbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia, opimis incolatum diuitijs opibusque ac terræ ipsius vbertate, supra modum claret. Metallorum quidem ferax non est, sed pecoris omnigeni inæstimabili copia; piscationibus, venationibusque & syluis fructuosissimis, atque aëris demum tēperie cum amœnitate coniuncta, prædita est. Merces quas è Polonia, Russia, & Lituania accipit, maximo suo cōmodo trans mare mittit; & vicissim in Poloniam importat, quicquid Europa vniuersa, & India diues gignit, omnia ferè per commuta-

mutationem à transmarinis mercatoribus accipiēs. Hinc vulgo simul & nobilitati res ibi lautior quam in reliquis partibus Regni vestitusque & habitatio cultior; quod totum prisca frugalitas, non modo conseruat, sed etiam in dies auget. Habet autem Prussia præcipua flumina duodecim, Vistulam, quæ Silesiam, Poloniam, Masouiam & Prussiam præterlabitur, Nemenum, ex Alba Russia, per Lituaniam & partem Samogitiæ decurrētem, Dereuanciam, Elbingam, Vesеram, Passariam, Allam, Prægelum, Ossam, Drebnicam, Licam & Lauiam. Præterea lacus plurimos, piscibus omnis generis

exundantes; in his nominatissimus est Habus, ad quindecim milliaria in longitudinem, in latitudinem verò duo milliaria plus minus habens: Augusta valdè insula Neringa à mari disiungitur, vbi succinum siue electrum (ambram etiam externi vocant, quam fluctibus appulsam ad littora, homines nudi obuiā euntes paruis retibus excipiunt & extrahunt; mollem primum, sed mox in aëre durescentē, quę toruo deinde ac scalptro variè cōformatur) sicut & in omnibus Prussiæ littoribus colligitur. Est & alius lacus aliquanto amplior isto, cognomento Curoniensis, sed in Prussia Ducali: reliqui omnes

omnes ferè minores. Duplex autem est Prussia, Regia & Ducalis: sic dictæ, quod hęc Ducem, Marchionem Brandeburgensem, Regi Poloniæ vectigalem, pro Domino agnoscat; illa, directè Regno Poloniæ incorporata, neminem pro principe superiore, nisi Regem ipsum veneretur. Et Ducalis sanè minoribus oppidis frequens est admodum, & quidem nec incultis, nec immunitis, quæ vltra sexaginta numerantur: habetque metropolim Regium montem vrbem emporio claram, tribusque oppidis & arce magnifica insignem, longitudinis gradu 43. lat. 54. In qua, Academiā quoque Albertus

ex Magiſtro Ordinis Teutonici primus Dux factus Anno 1544. erexit: ſed quia Hæreticis profeſſoribus regendam commiſit, ideo hucuſque incognita habetur, nec effloreſcit ingenijs. Ciues etiam ibi varijs ſectis infecti, templa Lutheri adhuc temporibus Catholicis erepta, ſuis prædicatoribus gubernanda dederunt. Quare Sereniſſimus Rex noſter Sigiſm. III. cum à Duce moderno Anno 1621. Homagiũ Varſouiæ reciperet, legem impoſuit vt Catholicis liberum religionis exercitium maneret, Duxq́ue ipſe templum illis à fundamentis erigeret, & omnibus requiſitis ornaret, Clerumq́ue inſuper

ſuper ſufficientiſſime ditaret. Quod primo ſtatim anno factum eſt vt in poſſeſſionem venit, alias enim Ducatu ipſo priuari debebat, ſicut etiam, ſi ſubditis ſuis prouocationes ad Regem in cauſis maioribus prohibuiſſet.

Regia autem Pruſſia, tribus ſatrapijs diſtincta eſt, Culmenſi, Marieburgenſi & Varmienſi. Michalouienſe autem territorium eſt in ſatrapia Culmenſi, quę ad meridiem ſpectat. Varmienſis ad Aquilonem, ſubiecta Epiſcopo ſuo, & ſacro Eccleſiæ eius collegio, Regis Poloni maieſtatem agnoſcentibus. Media eſt Marieburgenſis, quæ ſola ferè plana

& decliuis eſt: reliqua Pruſſia pleraque omnis collibus molliter,& ad fertilitatem amœnitatemq; commodè diſtincta eſt. CVLMA igitur primæ ſatrapiæ caput,ad Viſtulæ ripam ſita,pro ſua amplitudine infrequens ciuitas eſt,& Epiſcopo paret,qui inde nomen habet : quamuis cathedra eius ſit in oppido Culmeſea, vno milliario inde diſtante, Templa tamen pulcherrima precioſisq; veſtibus ſacris ornata habet, inter quę minimum eſt illud Monialium , ſed omnium tā quo ad poſſeſſiones , quam ad vaſa ſacra ditiſſimum. Vbi inter veſtimenta alia vſui ſacrorum dicata habēt quoque caſulam totam diamantibus

tibus maximis pretioſiſſimisque exornatam, circumductam autem circumcirca catena aurea pulcherrimis gemmis diſtincta. Huius ſatrapiæ oppida præcipua ſunt Brodnicia,Grudentum, Radinum, Golubia , Rogozna, Brathianum, Coualia, Copriunicza, Lubauia Epiſcopi Culmenſis , quæ omnia ferè mœnibus cincta ſunt, & arces validas,beneque exædificatas habent. Sed primarium locum obtinet Torunia , vrbs in ripa Viſtulæ ſita, longitudinis gradu 41. latitud. 32. nulli ex vrbibus Germaniæ pulchritudine & diuitijs cedens. Plurima hic templa Catholica & Societatis IESV Clericorum gymnaſium

nasium non infrequens; sed mercatores communissimè & magistratus hæretici sunt, habentque gymnasium suum, in quo humaniora diligentissimè tractant, in sacris autem ordinariè Controuersias Cardinalis Bellarmini prælegunt. Habent & & Bibliothecam instructissimam, in qua duæ Ciceronis Epistolæ in tabulis cereis scriptæ asseruantur. Prætorium quoque in hac vrbe est elegantissimum in medio foro situm, quale nullibi videbis, ingressis enim stuporem injiciunt pauimenta, parietes, laquearia, trabes, vt nihil ad perfectionem architecturæ requiratur.

Secundæ satrapiæ caput est

est MARIEBVRGVM, cũ ipsum per se mœnibus turribusque permunitum, tum arce amplissima (in qua præcipui ex hostibus captiui cõmunissime asseruabantur: sed nunc illa à Suecis possidetur) & munitissima nobile, situm ad Nogatum brachium Vistulæ, sexto ab vrbe Gedano milliario: propterque adiacentis Zulauæ vbertatem, pagorumque in ea frequentiam & cultum, copiosum satis & frequens. Est autem Zulaua insula in palustri olim restagnantis Vistulæ solo, operibus & prælti ac firmi aggeris obiectu effecta, quæ magno hominum labore, & non sine periculo ab inundatione

fluminis defenſatur. Et eſt duplex, maior & minor. Maior vocatur hæc quæ Mariæburgo adiacet, & eſt tota nũc in poteſtate Suecorum, cum vrbe ipſa, quam proditione hæreticorum hoc proximè præterito bello occuparunt. Minor autem ea, quæ ad Gedanum eſt, inter alterum eiuſdem Viſtulæ brachium, & eſt quidem tota in poſſeſſione & libero per inducias vſu ciuium Gedanenſium, nihilominus Suecus in ea munitionem ad Viſtulæ ripam excitauit firmiſſimam, & præſidium in ea nunc ſuũ habet, quod certo tempore ex pactis deducere tenetur. Oppida huius ſatrapiæ ſunt primaria, Stuma, Gnieuum, Nouum,

Nouum, Stargardia, Orneta, ſed præcipuè Elbinga, benè permunita & copioſa, ſplendidisque ciuium opibus, & mercatorum diuitum frequentia clara, in qua præter vrbis Conſulem, Angli quoque ſuum Magiſtratum habent. Fundauerat hic Albertus Primus Dux Pruſſiæ Academiã Ann. M.D.XLII. ſed quia Lutheri diſcipulis gubernandam commiſerat, ideo ignobilis hactenus fuit. Hæc vrbs poſſidetur nunc à Sueco, cum enim in ea omnes ciues ſint Hæretici, nec vellent Epiſcopo erepta Catholicis templa reſtituere, proſcripti decreto Regio vti contumaces Guſtauum ad ſe è Suecia euocarunt, ſeſeque

que in eius poteſtatem totos dediderunt; quorum deinde exemplum ſecutæ aliæ munitiores vrbes hæreticorum, difficillimum illud nobis bellum pepererunt, quod toto quadriennio durauit, Nemeſi diuina Polonos perſequente, quod ob bellum cum Turca feliciter geſtum, nimium ſibi tribuerent.

Tertia ſatrapia eſt VARMIENSIS Epiſcopa, ſeu principatus ſingularis, habens nobilitatem ab omni regiorum magiſtratuum iuriſdictione exemptam, qui iure municipali eodem quo & cæteri Pruſſi vtuntur. Primaria vrbs eſt Heilsberga domiciliũ Epiſcopi, (Cathedra enim ſupra Fraumbergam

bergam eſt) munitionibus & propugnaculis benè firma. Deinde Brunsberga ad Paſſariam ſita, adeo frequens copioſa & permunita, vt inter primarias vrbes Pruſſiæ numerari queat. Collegium Ieſuitarum habuit, à Hoſio Cardinali fundatum, ſed nunc ferè vacuum, cum vrbs ipſa ſit in poteſtate Sueci: donec aliter aut bello aut fœdere ordinatũ fuerit. His vrbibus non multum cedũt, Guteſtadia, Alleſteinum, Resla, Vormita, Melſacum, Vatemberga, Sebergũ, quæ non ſunt in poteſtate hoſtis. Senatus itaque Pruſſiæ, quos conſiliarios terrarum Pruſſię vocant, conſtat duobus Epiſcopis, Varmienſi (qui prin-

princeps & moderator reliquorum est) & Culmensi: Palatinis tribus Culmensi. Marieburgensi, & Pomeranico (Pomerania siquidem ijsdem quibus & Prussia legibus vtitur, & quasi pro vna prouincia cum Prussis computatur, solo titulo Pomeraniæ excepto) Castellanis tribus, Culmensi, Elbingensi & Gedanensi (& hi supra nominati octo Senatores ad Senatum quoqueReipub. pertinent) & totidem Succamerarijs, Culmensi, Marieburgensi & Pomeranico: tribusque demum primarijs ciuitatibus, quarum non mediocris est potentia, Torunensi, Elbingensi & Gedanensi. Præter hos autem magi-

magistratus, habent Prussi Thesaurarium, Præfectos arcium, Gladiferos, Iudices & Scabinos, verum ij non pertinent ad consilium. Palatini autem, qui iurisdictionem exercent, maiorem hic in Prussia auctoritatem habent, quam in cætera Polonia.

POMERANIA.

POmeraniæ nomine generaliter id totum vocatur, quicquid à Vistula incipiens, vsque in Cimbricam, littori maris Baltici adiacet; quod postquam in Germanicæ gentis ditionem cessit, cuilibet parti, inter fluuios maiores in mare decurrentes

tes sitæ, peculiare nomē, vel ab euentu, vel à loci natura, pro libitu imposuerūt. Propriè autem nunc Pomerania dicitur, ille tractus, qui inter Oderam & Vistulā fluuios, extenditur ad littus Balticū: cuius partem citeriorē Rex Poloniæ possidet : vlterior proprium principem habet, ad Imperium Germanicum spectantem. Qui tamen nomine Lemburgi & Bithouiæ, Regis Poloni beneficiarius est; iuratque ritu solenni in verba eius , quemadmodum & Dux Prussiæ. Regiæ autem Pomeraniæ, quæ ijsdem moribus & legibus cum Prussia est, nec nisi titulo solo ab illa differt, & fluuio Vistula disiungitur,

Gedanum vrbs metropolis est , longitudinis gradu 41. latit. 54. maris Baltici emporium celeberrimum , copia & varietate mercimoniorū, partim maritimorum, ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium , ex diuersis mundi partibus , & fluuiatilium, maximè Vistulæ præterlabentis, opportunitate abundans , adeo vt ædificiorum tam priuatorum quam publicorum pulchritudine, incolarum & externorum multitudine, ciuium diuitijs , propugnaculorum firmitate , machinarumque & instrumentorum bellicorum numero, cum præcipuis Europę vrbibus certare possit. Quæ cum hæretica tota

ſit, Officialem tamen ſeu Vicarium Epiſcopi patitur, & coram illo omnes hæretici variarum ſectarum cauſas ſuas diſceptant, præſertim in materia matrimonij. Quãuis enim hæc ſatrapia proprium Epiſcopum non habeat, in ſpiritualibus tamen tota ſubeſt Epiſcopo Vladislauienſi ſeu Cuiauiæ, qui ſe etiam Epiſcopum Pomeraniæ ſcribit, & in ea non cõtemnendas poſſeſſiones habet: Etiam in ſuburbanis Gedanenſibus: vbi templum & collegium pro erudienda iuuentute Ignatiani habent, Dominicani autem, Carmelitæ & Moniales in vrbe ipſa, ſicut & Vicarius Epiſcopi. Gymnaſium hic Calui-

niſtarum celebre eſt; itemque horologium vrbis affabrè elaboratum, & palatium publicum vulgo Gelda dictum. In ipſo quoque maris portu, propugnaculum munitiſſimum exſtructũ, Pharum vocant, & firmo præſidio cuſtodiunt: vbi interdum quingentas vna die cũ mercibus appulſas videbis, quæ à præſidiarijs excutiuntur, & portorium perſoluunt. Conabatur huc Suecus bello durante irrumpere, ſed à regijs fortiter exceptus, naues aliquot & Admiralem amiſit, qui cum ſua prætoria igni exuſtus fuit; reliquæ fugatæ & ſubmerſæ, captæ verò ſeptem. Abundat autẽ magnopere hæc prouincia,

piſcibus, frugibus, fructibus & ſyluis; diuiditurque in ſeptem territoria, & totidem iudices habet, in Sluchouiẽſe, Tucholienſe, Suecenſe, Derſauienſe, Zucouienſe, Puſcenſe & Mirachouienſe. Quibus etiam Craina, & Caſſubia, tractus terræ non contemnendi, adiunguntur: in quorum illo priore Abbatia Coronouienſis præpinguis eſt; in iſto præfecturæ aliquot regiæ. Puckum præcipuum oppidum ſatrapiæ cũ arce munitiſſima ad mare ſita, quam interceperat Suecus, vti locum ſibi ad inuadendam totam prouinciam valde opportunum, ſed virtute noſtrorum expulſus, multis militibus ſuis amiſ-

ſis.

ſis. Nec multum illi cedit Sluchouia, Stargardia, Neimarcum, Meua, Choinicia, Derſauia, quæ arces ſibi adiunctas habent; reliqua non item: niſi quod Amſterinũ, bello hoc famam aliquam inter cætera ſibi paria videtur acquiſiuiſſe, quod in eo duas Sueci legiones, Koniecpolſcius Polonici exercitus Generalis, integras ceperit, armisq; & ſignis ſpoliatos dimiſerit omnes, præter ductores ipſos. Habet Abbatias quoque hæc prouincia prædiuites, affabreque facta monaſteria, Oliuæ, & Pepliniæ, Ciſtercienſium: Zarnoueciæ ad littus maris, & Zukouiæ monialium, & quod vnicum tantũ

 huius

huius Ordinis in toto Regno Poloniæ est, propè Dantiscum, Carthusianorum.

MASOVIA.

IN meditullio quasi regni Poloniæ sita est Masouia, quatuor satrapijs distincta. Plocensi nimirum Palatinatu; Podlachico; & eo, qui peculiariter Masouiæ nomen retinet; atque Terra Dobrinensi.

DOBRINENSIS occidentalis est, inter Cuiauiam & Prussiam posita; inque tria territoria diuiditur, nempe in Dobrinense, Ripinense & Libnense syluas fructuosas complures habet, & lacubus piscosis inprimis abundat: præter-

præterque hæc tria oppida, quæ suorum territoriorū diximus esse capita, nullum aliud celebrius habet, nisi illud quod vulgo Skompe vocatur, in quo Minoritæ imaginem Beatissimæ Virginis miraculosam asseruant, sitq; eo magnus populorum concursus ex circumiacēti vicinia, deuotionis ergo. Gurzno etiam oppidum Episcopi Plocensis, (qui in toto illo tractu iurisdictionem suam exercet) est alicuius momēti, multosque pagos subiectos sibi habet. Senatores Terræ Dobrinensis sunt Castellani tres, Dobrinensis, Ripinensis & Slonnensis.

Hinc versus ortum procedendo, inter Vistulam &

Pruſſiam iacet Palatinatus Plocēſis, qui in quatuor territoria diuiditur, Plocenſe, Zaucrenſe, Mlauenſe & Srenenſe. Habetque Senatores quinque, Epiſcopum, Palatinum & Caſtellanum, Plocenſes: deinde Racianzenſem & Siepercenſem, Caſtellanos. Oppida ferè omnia ignobilia ſunt, pręter Sieprciā (vbi imago miraculoſa Beatiſſimæ Virginis habetur, fitque hominū concurſus magnus) & Ploſcum ipſum, baſilica nobile & Epiſcopo, ſitum in ripa eminentiore Viſtulæ, vnde proſpectus in partes omnes amœniſſimus, quem eo iucundiorē faciunt naues aſſiduè huc, illuc trāſeuntes, & pomaria per circuitum

cuitum vrbis diſpoſita, fructus ſapidiſſimos proferentia. Templa hic plurima, & benè ditata, præcipuè Monialium S. Mariæ Magdalenæ in ſuburbano, & Benedictinorum Abbatia in arce, vbi Baſilica quoque ipſa, haud inelegantis ſtructuræ, diues argento & clenodijs, inter quæ viſitur etiam caput S. Sigiſmundi Regis, à Sereniſſimo Rege moderno Sigiſmundo III. loco illi (quod nimirum Baſilica ipſa ſit ſub titulo S. Sigiſmundi erecta) non ita pridem donatum, thecæ auri obryzi incluſum, & planè regali munificentia, gemmis & lapidibus pretioſis exornatū. Capitulum hic ferè æquales

reditus cum Epiſcopo habet, nam Præpoſitus ipſe integrum territoriū poſſidet, eſtque ſupremus Dominus nobilitatis illius , quæ ibi manet. Sicut & Epiſcopus, Pultouiēſis territorij ſupremus eſt Princeps, nec ab illo datur prouocatio ad Regem: ſed ita nobiles ſunt illius ſubditi , ſicut & Epiſcopi Varmienſis; aut Cracouienſis, in Ducatu Seuerienſi. Ieſuitæ hic Collegium erudiēdæ iuuentutis habent , ſed eſt & gymnaſium caſtrenſe, ſub cura venerabilis capituli, qui eo magiſtros ex Academia Crac. euocant.

Sequitur MASOVIA ipſa, quæ Epiſcopum nullum, Palatinum autem Generalē habet,

habet, atque Caſtellanos ſeptem Cyrnenſem , Viſnenſem, Varſouienſem , Viſegradenſem , Zacrocimēſem, Ciechanouienſem & Liuenſem. In ſpiritualibus autem partim ſubeſt Epiſcopo Poſnanienſi , partim Plocenſi, partim Luceorienſi. Et quia ampla prouincia eſt, ideo in duodecim territoria diuiditur, in Cyrnenſe, Viſnenſe, Zembrouienſe , Varſouienſe, Nurenſe, Viſſegrodienſe, Zacrocinenſe , Ciechanouienſe, Lomzenſe, Rozanenſe, Macouienſe & Liuenſe. Prętérque prædicta oppida, quę ſuorum territoriorum capita ſunt, habet complura alia notabiliora multo, vt Pultouiam, Epiſcopi Plocenſis reſiden-

ſidentiam, latericijs domibus, & arce in ſcopulo pulchrè exſtructa, hortisque ac pomarijs amœniſſimis nobilem; quaſi in inſula Naruę nauigabilis fluuij ſitam, in qua & Societatis IESV Clerici inſigne ſtudium habent & Collegium Canonicorum templum magnificum beneque prouiſum. Czermienſcũ verò ad Viſtulam ſitum, habet Abbatiam Canonicorũ Regulariũ ditiſſimam: Tandẽ Minſcũ, Varcam, Vẽgrouiã, Garuoliniamq; optima cereuiſia oppida celeberrima: ſimiliter Stanislauouiã, Brocum, Viſcouiam, Seroiczam, Lomzam Collegio Ignatianorum inſignem; atq; demum Varſouiam ipſam cen-

centrum Regni Poloniæ, atque ob id Comitiorum locũ priuilegiatum, vt ex omnibus prouincijs æqualis ſit commeantibus diſtantia. Eſt enim ſita longitudinis gradu 43. latit. 52. quadraginta milliarijs à Cracouia & Poſnania. Habetque palatium amplum quadratum, recenter à Sereniſſimo Rege Sigiſmundo III. ſumptuoſiſſimè exſtructum, cum antea tota ferè fabrica lignea fuerit, itemque extra vrbem aliud, Viasdouiæ Viſtulam proſpectans, inter hortos amœniſſimos. Templa quoque magnifica habet, inter quæ primarium S. Ioannis Baptiſtæ, Canonicorum ſeculariũ, picturis & veſtibus ſacris

ſacris precioſis, pro regia maieſtate exornatũ. In ſuburbio, Cracouienſi dicto, verſus Viasdouiam, eſt trophæum victoriç de Moſchis, capella nimirum, pulchrè iuſſu Regio fabricata, in qua repoſitus quieſcit Io. Demetrius Suiſcius, Magnus Dux Moſchorum, & tot populorum Aſiaticorum Imperator, qui captiuus vitam in carcere Goſtiniæ finiuerat, vna cum fratribus duobus.

Vltima prouinciæ Maſouiticæ ſatrapia PODLACHIA, in ſpiritualibus tota Epiſcopo Luceoriẽſi ſubiecta, duos tantum Senatores habens, Palatinum & Caſtellanum Podlachiæ. Diuiditur-

uiditurque in tres quaſi diſtrictus. Drogiczynenſem, Mielnicenſem atque Bielſcenſem: quæ etiam tria oppida ſunt principaliora, reliqua non item, præter Holouacze, Suraſiam, Viſokie & Kniſinum. Ticocinum quoque oppidum nõ eſt poſtremo cenſendum, ob elegantiam palatij, inter paludes loco munito exædificati, architectura recentiore, ſtudio & munificentia illuſtriſſimi viri Chriſtophori Vieſiolouij, Magni Ducatus Lituaniæ Curiæ Marſchalci, qui etiam quarto inde milliari, Bialoſtocum caſtellum pulcherrimum poſſidet, vbi tẽplum, ad elegantiam modernam cum omni ſacro apparatu

ratu exſtructum cõſpicitur. Et paulò inde longius, Supraslum Ruſſorum in ſyluis ditiſſimum monaſterium, in quo S. Baſilij profeſſi, ſub obedientia Eccleſiæ Romanæ habitant: fitque eo maximus hominum concurſus, miraculis indies inclareſcentibus.

SAMOGITIA.

SAttrapiam ea nullam habet, ſed præfecturas permultas: ſummusque eius Toparcha, vulgo Capitaneus, locum in Senatu Regni, cum Epiſcopo & Caſtellano, habet, cum præter ipſum, nullius vrbis aut regionis præfecto, locum habere

bere in Senatu liceat, niſi fuerit aliqua alia dignitate maiori ornatus, puta Cancellarij, Marſchalci, Palatini, aut Caſtellani. Regio hæc ſatis ampla & fertilis eſt, ſed ſyluis tota inumbrata: à ſeptentrione Liuoniæ contermina, marique Balthico: ab occidente Pruſſiam Ducalem in vicinia habet: à meridie & ab ortu Lituaniæ adiacet. Ciuitates tam regias, quam nobilium complures habet, ſed penitus omnes ligneas; præter Counam, ad Crononis ſeu Nemeni littus ſitam, in qua Germani mercatores, ſuperiori ætate lateribus & lapidibus elegantius ædificare cœperunt: nunc reliqui incolæ quoque eodem

ſtudio tenentur, illoſque ſuperare contendunt. Sed turba agreſtis in humilibus caſis habitat, quę vt plurimum ad lacus, riuos, & flumina, ſitæ ſunt, ſtramentis aut aſſerculis intectæ: præter prædia domosq; nobilium, quæ ampliores ſunt & cultiores. Terram non ferro ſed ligno proſcindunt, quæ tamen nō eſt arenoſa, ſed tenax & fertilis ſatis. Equos adeo paruos habent, vt vix credibile ſit ad tantos labores eos poſſe ſufficere, quibus foris in bello ad trahenda onera, domique in colendis agris vtuntur. Epiſcopum habent Romanæ obedientiæ, qui, vti diximus, cum ſuo Caſtellano & Capitaneo

ad Senatum Regni pertinet, & Cathedram ſuam atque reſidentiam Medniciæ tenet. In vicinia verò eius eſt Præpoſitus infulatus Ordinis S. Auguſtini, cruce rubea ſignatorum, quos non ita pridem, quidam è proſapia Ducum Gedruciorum in rure ſuo hæreditario adſcriptis ampliſſimis poſſeſſionibus, fundauit, quod nimirum in ea religione olim auum ſuū paternum, Beatum Michaëlem haberet; qui Cracouiæ in Conuentu S. Marci multis cum viueret virtutibus claruit, & non ſine ſanctitatis opinione in eodem cœnobio, vbi ſtrenuum religionis pugilem ſe præbuit, è viuis ſublatus quieſcit. Ad cu-

ius tumulum etiamnũ quoque varia miracula patrantur, Deo ſanctorum ſuorum gloriam in dies augente. Eſt & Collegium Societatis Iesv Clericorum, pro ſtudioſa iuuentute à magno illo Heroa Carolo Chodkieuicio, Corſijs erectum. Qui cum ardentiſſimus veræ pietatis cultor eſſet, etiam Cretingæ, vbi ſepeliri optabat FF. S. Franciſci de Obſeruantia, magnificentiſſimum monaſterium, ad littus maris exſtruxit, & diuite ſuppellectili, in vaſis tam argenteis, quam etiam aureis, liberaliſſimè dotauit.

LIVONIA.

VLtimo Regno Poloniæ acceſſit Liuonia ſeu Lieflandia, regio ampliſſima, ſiliginiſque & frumenti perdiues, pecoribus ac iumentis domeſticis omnis generis maximè abundans (quæ omnia deinde fluuijs Duina & Nerua ad portus maris, atque inde in Hollandiam, Scotiam & Angliam tranſmittit) lacubus fluuijſque piſcoſis, & ſyluis ad venationem idoneis referta: in quibus habet vrſos, alces, vulpes, lynces, marturos, caſtores, & omnis generis animalia, quæ ex Moſcouia veniunt. Siquidẽ eam ab orien-

te contiguam ſibi habet, & Nerua tantum fluuio ab illa ſeparatur. A Septentrione cum Sueciæ regno & Finlandiæ Ducatu per maris Baltici ſinum viciniam gerit: Ab occidente nonnihil Pruſſiæ adhæret. A meridie verò Samogitiæ & Lituaniæ iungitur: extenditurque in longitudinem nonaginta milliaribus Germanicis, in latitudinem verò quinquaginta. Et diuiditur in octo territoria, Leitlandiam videlicet, Vikeclandiam, Curlandiam, Semigaliam, Eſtlandiã, Virlandiam, Hariam, Geruandiamque: quæ ſingula nunc bellis per tot annos ſæuientibus cum Sueco, atrociſſimè vaſtata ſunt, & à diuerſis Prin-

cipibus poſſidentur, hoc eſt à Moſco, Sueco, Dano, & Rege Poloniæ, qui præcipuas ibi arces & ciuitates poſſidet, habetque in ea ſeptem Senatores ad Conſilium regni generale pertinentes, puta Palatinum Caſtellanũ & Epiſcopum Vendenſem, Palatinum & Caſtellanum Parnauienſem, & Palatinum atque Caſtellanum Derpatenſem. Ac præterea vaſallũ non contemnendum, Ducẽ Curlandiæ & Semigaliæ. Riga totius prouinciæ metropolis, quam fluuius Duina ampliſſimus vna cum arce alluit: vrbs ipſa muro firmiſſimo propugnaculiſque & turribus denſis vndique munita, item, vallo inexcuſſo, tribus

tribus ordinibus tormento-
rum apto, foſſisque duabus
ex vtraque vallis parte cir-
cumducta, & ſtipitibus acu-
tis circumſepta. Inſtrumen-
tisque inſuper bellicis, ac
tormentis æneis, & com-
meatu copioſo, tum militi-
bus ſtipendiarijs, pacis &
belli tempore benè prouiſa.
Magnum in ea eſt & cele-
berrimum emporium: &
quamuis duobus milliaribus
diſtet à mari, naues tamen
omnigenæ facillimè de mari
ſub ipſa vrbis mœnia deue-
niunt & redeunt. Vbi verò
fluuius mari illabitur, eſt arx
Dunamunda inexpugnabi-
lis natura oportunitateque
loci, duobus à Riga millia-
ribus. In ea omnes naues ex
vltra-

vltramarinis regionibus ve-
nientes, merces ſuas indica-
re, teloniaque perſoluere
coguntur: iterumque excu-
tiuntur in Blokaus muni-
tione ſita medio loco inter
Rigam & Dunamundam.
Hæc igitur tam diues atque
potens vrbs, diuerſas hære-
ſum ſectas in ſe continens,
moleſtè ferebat valdè, quod
pijſſimus Rex Societatis IE-
SV Clericos illis dediſſet &
Collegium pro inſtituenda
iuuentute in vrbe fieri iuſſiſ-
ſet, Similiter quoque Perna-
uiæ, Derpati, & Vēdæ. Qua-
re metuentes ſibi, ne cura
horum patrum, hæreſis ip-
ſorum exſtirparetur, tempo-
re quo nos cum Turca bel-
lo grauiſſimo in Valachia
M 5 occupa-

occupati eſſemus, concitatis circum vicinis vrbibus ad rebellionem, Suecum ad ſe cum exercitu euocarunt, & vt fautorem ac promotorem ſuæ religionis portis apertis admiſerunt; vnde nobis poſtea bellum cum ipſo difficillimum, non in Liuonia modò verumetiam in Pruſſia, ſimili ſcelere hæreticis vrbibus eum ad ſe euocantibus per annos aliquot durauit. Quod nunc inducijs ſexcennalibus diremptũ eſt, & Riga ipſa cum alijs nonnullis maritimis locis, in Sueci poteſtate manſit. Sunt etiam plurimæ aliæ in hac prouincia Vrbes & arces optimè munitæ, & ex laterculis omnes penè factę: inter quas

quas cenſetur quoque Kircholmia, ad Duinam fluuiũ duobus milliaribus à Riga verſus orientem ſita, ad quã felicis olim & piæ memoriæ Dux exercituum Lituaniæ Carolus Chodkieuicius, cũ tribus ſuorum militum millibus, aggreſſus Marte aperto Carolum Sudermanum, patrem Guſtaui, ſic eum acie vicerat, vt nouem millia cæſorum eſſent, quatuor autẽ millia captiuorum. Penes eundem Duinam ſuperius procedendo eſt arx Kokenhauſum, & paulò longius Volmaria ciuitas, & caſtrũ; vtraque ſimiliter clade Suecorum ingenti nobilitata: ad illam enim ſeptem millia vna die tranſmarinorum militum

litum cæsa fuêre : ad istam vltra duodecim millia occisa, vix duodecim horis elapsis. Sequitur Derpatum insignis vrbs, & arx in colle munitissima, Moscouiæ contermina, cuius præfecturam, quod hostis esset in vicinia ipse prædictus Chodkieuicius gessit, qui & totius Liuoniæ Gubernator fuit. Quamuis alius fuerit prouinciæ Derpatensis Palatinus, subditorum defensioni à Rege institutus : Sicut & Vendæ atque Parnauiæ. Et Venda sanè vrbs insignis est & arcem firmissimam habet, vbi Rex Stephanus, Liuonia à Mosco recuperata, Episcopum Catholicum instituerat, quod tota prouincia

cia

cia varias hæreses amplexa, nullum sacerdotem Catholicum haberet. Erat ibi & Collegium Societatis Iesv, sed pulsi ab hoste in Lituaniam redierũt omnes, Episcopus autem in Minori Polonia Abbatiam Cisterciensium præpinguemSulouiensem sustentandi sui honoris causa à Rege obtinuit. Parnauia demum vrbs est egregia ad mare posita, quæ & arcem insignem atque benè munitã habet, ac propterea Palatinum gubernandæ regionis habet, quam similiter Chodkieuicius vi recuperauerat à Sueco, cæso in ea firmissimo pręsidio. Sed eam iterum nunc Gustauus habet. Reliquæ populsationes

&

vrbes possidentur à diuersis Principibus vt Nerua cum portu maris & duabus arcibus firmissimis à Moscho; Vrbs Reualia cum portu à Sueco: insula Osilia à Dano; reliquum quod Lituaniæ conterminum est à Rege Poloniæ. Et hæc de prouincijs coronæ Poloniæ subiectis, deque situ & natura earum, nunc breuiter videamus & examinemus Polonorum ingenia, opes, vires, leges atque alia quibus regnum suum firmant, & tantopere libertatem suam tuentur.

INGENIA POLOnorum.

INgenia Polonorum sunt aperta & candida, vtque Ioan-

Ioannes Boterus in suis Relationibus inquit, falli, quã fallere magis apta: minimeque proterua aut pertinacia, sed tractabilia & placida: vnde inprimis exemplis commouentur. Sunt autem principibus & magistratibus suis satis morigeri æquè omniũ prouinciarum populi, & ad comitatem, ciuilitatem, benignitatem, & hospitalitatẽ prompti, ita, vt ignotos & externos non modo libenter suscipiant hospitio, sed etiã inuitent, & omni officio prosequantur: Et non solum ad conuictum atque familiaritatem quorumlibet faciles, verumetiam ad mores & imitationem eorum, cũ quibus viuunt, externorum præser-

præſertim, flexibiles. Teneram ætatulam litteris addiſcendis impēdunt, vt vernacula & Latina lingua legere & ſcribere ſciant : vnde ne in medio quidem Latio tam multos reperias, cū quibus Latinè loqui poſſis, & vbi tā in Cancellaria Principis, quā in curijs Parlamentorum, inferiorumque omnium iudicum ſubſellijs cauſas deciſas, & munimenta lingua Latina deſcripta videas. Adultiores, ſi plebeij ſunt, agrorum cultiuationi, opificio, aut mercaturæ ſeſe addicunt : nobiles verò, militiæ, ſacerdotio, & miniſterijs opulentiorum. Vtrique autem libenter peregrinantur, & earum gentium linguas

ad quas perueniunt, cupidè & facilè diſcunt. Sunt enim docilia hominum ingenia, & valent quocunque intenduntur: ſed tamen alienis inuentis perdiſcendis ea magis accommodant, quam vt noui aliquid ipſi excogitent, & excellere magnopere vlla re ſtudeant. Nihilominus non defuere nobis inſignes Mathematici, Aſtrologi, Dialectici, Oratores, Poëtæ & Philoſophi; tum Medici, Iuriſconſulti, atque Theologi, qui & Rempub. & Eccleſiam, ingenio ſuo atque ſcriptis illuſtrarunt. Ac ſuperſunt etiamnum clara patriæ ſuæ lumina, quorum monumenta quanquam nōdum in lucem prodierunt,

laude tamen quam merentur non carebunt. In opificijs attamen nostrates minus elaborant, sed externis plerisque opificibus antiquitus vsi sunt, & vtuntur etiam nunc non paucis. Rem porrò familiarem diligentius curare, non ita pridem occœpimus, idque ab extraneis, passim quæstus causa ad nos concurrentibus, concitati: vnde velut inuidia quadam parandis diuitijs & auaritiæ totos iam nos ita dedimus, vt quod olim Senatoris filiæ centum marcarum dos fuerat, nunc simplicis alicuius nobilis filiæ (quinimo & mercatoris iã) centum millium florenorũ dos esse solet. Et non modo præ-

stantiores genere, exoticis pannis & pellibus vtuntur, verum etiam inferiores & plebeij serico, purpura, & auro vestiuntur: passimque iam equos argento exornari, in vasis argenteis comedere, argento altaria etiam in villis & pagis onerare, argentoque auro, margaritis & gemmis vestiri mos inoleuit: nec restat aliud nisi vt aurum & argentum comedamus. Cum maiores nostri satis haberent, si ex agris & prædijs suis honestè cum familia viuerent, non luxum externorum aut splendorem consectarentur: vnde litium nunc origo, & ciuium assiduę discordiæ. Nec rei militaris tanta cura, quanta superio-

 ribus

ribus ſeculis exſtitit , cum quiſque priuatum commodum ſectatur, & cupiditate ductus lucrum non gloriam aut famam bonam quærit. Extitere tamen ſemper, & etiam noſtra hac ætate, multi virtute bellica præſtantes viri (de quibus ſigillatim, prout & de viris eruditis, ſcripſimus) vt Moſchouiticis, Liuonicis, Tartaricis, Turcicisq; expeditionibus, atque hoc vltimo bello Pruſſico, videre licuit. Nec emarcuit vulgo in Polonis vigor ille animorum , laudisque bellicæ ſtudium, ſi modo virtuti ſua præmia non deeſſent.

VICTVS

VICTVS & VESTITVS.

VIctus genti noſtræ dapſilior ferè omnibus alijs Europæis, atque ita in menſis ditiorum exquiſitus , vt potiſſimam prouentuū ſuorum partem Magnates , in aromata & vina inſumant. Antiquitus ſiliginei panis, & cereuiſiæ ex hordeo aut tritico factæ , promiſcuus erat omnibus vſus, & quaſi quotidianus: nunc iam non elegantiores tantum, ſed vulgus etiam ipſum, pane triticeo, atque vino in conuiuijs vtitur ; præſertim in vrbibus maioribus, & qui viciniores ſunt Hungariæ. Et plebs quidem vicana , ſuccidia,

veruecina, bubula, vitulina, lardo, lactarijs, piſciculis, oleribusque potiſſimum mē-ſam inſtruere ſolet: quarum rerum fora in pagis quoque, apud templa & parecias, feſtis diebus inſtituuntur. At vrbanis & nobilitati multo delicatior victus, menſæque eorum cum altilibus omnigenis, tum feris animalibus, auibuſque & piſcibus lautis vſque ad luxum interdum onerantur: aromatumque diuerſorum, ſaccari, vini, confectionum, & aliorum exoticorum condimentorū, aut bellariorum, maximus quotidie vſus. Ruſſis tamen & Lituanis, apud quos permagna eſt apum & mellis copia, mulſum, itidem prout &

& cereuiſia cum lupulo aqua decoctum, in frequenti vſu eſt, medonem vulgo vocant. Veſtium verò genus, neque vnum eſt, neque certum, aut ſuum cuique ordini, conditioni, ætati, & generi hominum: ſed prout cuique diuiti, aut pauperi placet. Exoticis tamen delectātur vt plurimum nobiles; milites autē potiſſimum inuentores habituum fiunt. Sic quum bellum nobis cum Moſcho fuiſſet, illorum more latas oblongaſque togas, pellibus præcioſis, mardurinis, pantherinis aut zebellinis ſuffultas, prægrandeſque pileos geſtauimus. Poſtea vero quā cum Turcis in Valachia rem geſſimus, equorum ornatus,

 ſagos

∫agos militares, nonnulla∫-que oblongas, curtas, & a∫-∫trictas ve∫tes ab illis, atque eorum ∫ocijs Tartaris, de-∫ump∫imus. Mox bello in Pru∫∫iam contra Suecũ tran∫-lato, laxiores caligas, corria-ceas oblongas, ocreas, pallia, atque alia ve∫tium genera, Germanico habitui ∫imilia, nobis fecimus. Atq; ∫ic ∫pa-cio decennij vnius, ter aut quater habitum ve∫tium no-∫trarum correximus, aut ve-rius corrupimus permutan-do: cum ∫tatim licētiam mi-litarem ∫equuntur qui domi man∫ere, iuniores prę∫ertim, ne digno∫cantur, aut certè vili pendeantur ab illis, qui alicui expeditioni interfue-runt. Idem ∫anè faciunt & fœmi-

fœminæ, atque omnes Eu-ropearum matronarum ha-bitus ∫ibi v∫urpant, & ad ∫uũ patrium accommodant, pro-ut cuique, tam diuiti, quam pauperi, libet. Communi∫-∫imè tamen omnes pannis extraneis, puta Germanicis, Flandricis, Gallicis, Angli-cis, Hi∫panicis atque Itali-cis vtimur: maxima autem pars ∫ericis diuer∫orum co-lorum, & panno aureo. Nec ob∫tat pretium, quod è lon-ginquo i∫ta veniant, cum re-periantur nonnulli, qui in-terdum ∫exaginta ve∫tibus quam precio∫i∫∫imis pro ∫ua per∫ona comparatis, etiam famulos ∫uos ∫imilibus in-duant, & poti∫∫imam partem bonorum ∫uorũ in id ip∫um

impendant, vt ſplēdidè cum ſuo comitatu veſtiātur, tam fœminæ, quam viri. Ad exornandos ſiquidem gladios ſuos, pileos, atque equos, nō minus pretioſis gemmis vtuntur & auro, quam & filiæ aut vxores ipſorum; quę clenodijs, torquibus, monilibus, annulis, alioq́ue mundo muliebri nimium delectantur. Et vidimus nonnullas ſæpiùs, nec valde diuites tamen, totam ſuam veſtem gemmis & lapidibus pretioſis vſque ad talos exornauiſſe, lex tamen ſumptuaria neſcio quo peſſimo fato noſtro in Comitijs Reipub. nō prę-ſcribitur, cum paſſim videamus nimio iſto luxu, maximas quaſuis familias, ad ſum-

ſummam deinde egeſtatem peruenire, cum ingenti opprobrio & dehoneſtamento maiorum ſuorum. Et non in veſtibus modò hunc nimium luxum & prodigalitatem quodammodo habemus, ſed in ædibus quoque & fabricis ligneis, quæ nihil ſunt, niſi rogus apte compoſitus ad comburendum: in ſuppellectili varia, in conuiuijs & comeſſationibus. Paſſimq́ue iam laquearia nunc, & in priuatis domibus auro teguntur: parieteſq́ue ædium non proceres modo, aut principes viri, ſed mercatores iam & vrbica plebs pretioſiſſimis aulæis ac tapetibus veſtiunt: Nec in vrbibus modo, ſed etiam in villis lautius

lautius habitare ſtudent, Italorum ferè opificum opera & induſtria. Iam autem iter facientes, fœminæ quidem carpentis, rhedis, ciſijs, aut curribus iunctis ſex equis vehuntur: mares verò vel ijſdem, vel equis potius. Pedeſtrem incedere per viã, longiorem præſertim, minus honorificum vulgo habetur. Prodeuntem in publicum nobilem virum iuxta ac fœminam aſſeclis maribus, fœminam verò etiam puellis pediſſequis ſtipari moris eſt. Et in eum vſum alit quiſque domi ſuæ famulitium pro modo facultatum, quos ſimili colore veſtium, non ſine ſumptu & luxu veſtiri vſitatum eſt. Plebeijs minor eſt

eſt hac in parte cura faſtus, atque pompoſæ ambitionis, exceptis vrbanis fœminis, quæ & ipſæ benè cultæ, & vna aut altera pediſſequa comitatæ incedere ſtudent.

NOBILITATIS PRÆrogatiua.

POpulus Polonus in equeſtrem ordinem ſiue nobilitatem, atq; plebem diſtinguitur primò; deinde in Eccleſiaſticum & ſecularẽ ſtatum. Nobilitas ad regimen atq; defenſionem patriæ ſegregata, plebs ad agriculturam, mercaturã, & opificia: ex vtriſque autem, ad colendum Deum ſacerdotes fiũt. Nobiles, antiquitus vocabantur

bantur milites, nūc communiſiſſimè dicuntur Equites, ab equeſtri militia cui ſunt obnoxij. Habentque multas & magnas prærogatiuas, quę partim regum & principum munificentia firmatæ ſunt, partim moribus & inſtitutis inualuere. Cenſenturque ij tantum nobiles eſſe, quorū maiores virtutis ergo in eū ordinem allecti, gentilitio ſigno donati ſunt: aut qui nunc ipſi hoc meruere virtute ſua, & publico Ordinū Regni conſenſu, militiæ à Principe ſunt adſcripti. Præſtabilius tamen habetur, nobilem natum eſſe, quam factum. Naſci autem patre ſimul & matre nobilib⁹ oportet, legitimo coniunctis matrimo-

trimonio: quia nothi nobilibus quamuis & illuſtribus orti, non cenſentur in familijs, neque nobilitatis prærogatiuis fruuntur. Porrò amittitur nobilitas his duobus modis; Principis decreto nimirum, ob admiſſum dedecus & atrox aliquod facinus: & ſordidi quæſtus cupiditate, ſi quis videlicet deſertis militiæ & agriculturæ ſtudijs, mercaturam amplectatur, aut cauponationem artemue aliquam mechanicam exerceat. Eſt autem pari dignatione omnis Polonica nobilitas: nec vllum patritiorum, Comitumue, aut Ducum diſcrimen; omnes iure æquali & libertate gaudent: omnes vna ſimul Regē ſibi

ſibi eligunt, leges in Comitijs per ſuos Tribunos ſanciunt, bella vicinis indicunt, fœdera cum illis ſtatuũt, tributa imponunt, cudendæ pecuniæ modum præſcribunt, & omnem penitus Reipub. adminiſtrationem in manibus ipſi habent. Rex tantum cum Senatu iudicijs & deliberationibus præſidet, & quæ illi concluſerint, moderatur, & ſua authoritate pondus addit, nomenque tabulis & titulum Regiũ præſcribit. Item, honores & beneficia diſtribuit, magiſtratus creat, & bonos præmijs pro libitu, malos verò pœnis, nonniſi cum ſcitu omnium ordinum regni afficit: ne fortè, ſi ipſe vitæ & necis iura

Iura teneret, ad tyrannidem prolaberetur. Vnde neminẽ è nobilitate captiuare poteſt, etiam in crimine perduellionis, niſi iure conuictum: nec captum capite plecti, niſi ſententijs Senatorum rogatis: qui itidem ſunt ex nobilitate delecti, & paribus prærogatiuis cum illis viuunt. Quare, multos ex humili loco ac tenui fortuna videbis, non modo ad mediocres, verumetiam ad ſummos nõnunquam honores, ampliſſimasque facultates & opes, Regum beneficentia, ob virtutem prouectos; paucos autem ob ſcelerum atrocitatem ab illis punitos: quod à nobilitate maxima ſemper honeſtatis ratio habeatur,

etſi in ſumma paupertate. Fraudem facere, promiſſum fallere, peierare, mētiri, probroſum & infame eſt: & ſi quid eiuſcemodi in probri loco cuiquam obijciatur, præſertim ab eiuſdem ordinis viro, non tam legibus & magiſtratuum iudicio, quā ferro manuque vindicatur. Cum autem Rex cauſas & actiones nobilium, per appellationes ad iudicium ſuū deuolutas, expedire ob occupationes, quæ illi ſemper maximæ, non vſquequaque potuiſſet, conſultum illi eſſe volētes iuſtitię & rebus ſuis, eam iudiciorum formam, nō ita pridem adinuenerūt, quę alibi Parlamentorum eſt, apud nos Tribunal appellatur:

tur: quo ſingulis annis, ex ſingulis prouincijs, omnium conſenſu viri è nobilitate præcipua eliguntur, & ad loca iam perpetuò deſtinata mittuntur, vt cauſarum differentias ſecundum leges & ſtatuta decidant. Quod cum ſit vltimæ inſtantiæ, prouocatio ab eo non datur: niſi ex paritate ſententiarum cauſa aliqua remittatur ad Comitia Regi & Senatui diſcutienda atque determinanda. Cum extra Comitia Rex fiſci tantum cauſas cognoſcere poteſt, aut differentias inter tenutarios in bonis ſuis regalibus: tum quoque ciuitatum, oppidorumq; Regni controuerſias, quæ iure Saxonico vtuntur. Quod ſi Rex

quandoque ab officio ſuo deflecteret,& vel in iudicijs, vel in alijs rebus ac modis, publicas libertates ſuorum opprimere aſpiraret, authoritate Senatoria, qui ad hoc attentandum iuramēto ſunt obligati,& per vices in Regia manere tenentur, facilè prohibetur: ſæpiusque illi acerrimè ſententias dicunt, cum de Repub. deliberant,& Regem imprudentius regnantem obiurgant, atque ſic vno conſenſu, ſanctiſſima maiorum inſtituta, & communis patriæ chariſſimas leges, ad extremum vitæ defendunt.

LE-

LEGES & STATVTA.

LEges olim Poloni ſcriptas nullas habuêre, ſed ab origine imperij, vſque ad Cazimiri Magni tempora, ius omne in Principis arbitrio erat. Licetque ante eius tempora, & Chriſtiani iam per longam ætatem fuiſſent, & literarum ſcientias optimè callerent, vt paſſim in Senatu, & magiſtratibus tam ſecularibus quam ſpiritualibus, Doctores legum & artium magiſtri reperirentur, prout in veteribus munimētis cuique videre licet. Nuſquam tamen lex aliqua aut ſtatutum Principis ſcripto promulgabatur, ſed moribus

 tantum

tantum & consuetudinibus antiquis regnum administrabatur: lites verò & causæ priuatorum, arbitrio bonorum virorum determinabātur, qui Principis iussu, prouinciarum Iudices erāt. Cazimirus itaque Tertius, ob prudentem regni administrationem Magnus cognominatus, primus ipse & nobilibus leges certas scriptas dedit: & vrbicæ plebi, iura à vicinis Saxonibus accipere ex facili permisit, quod assiduis supplicationibus Germanorum, qui passim tum in Poloniam habitatum lucri causa veniebant, sollicitaretur, vt similem patriæ suæ vrbium administrationē haberent, & inter Sarmatas

iurium ignaros, Consulum & Aduocatorum honore, aduenæ eminerent. Atque hinc mos inualuit, vt omnes Poloniæ ciuitates, in hodiernum iure Saxonico (quod vulgo Magdeburgense vocatur, quia ex illa metropoli tum Saxoniæ vrbe fuit allatum) tum plebiscitis quælibet proprijs, & Constitutionibus Regijs vtantur. Nobiles autem, tam ad regimen politicum, quam ad priuatorum causas determinandas, ius peculiare suum habent: partim à Regibus superioribus, qui post Cazimirum Magnum, vsque ad ætatem Sigismundi Augusti inclusiuè regnarunt, vigore legis traditum; quod volu-

mine singulari à viris doctis complexum, Statutum Regni vocatur : partim quod recentioribus & nostris iam temporibus, ipsimet sibi in Comitijs publicis , approbantibus tamen Regibus cũ Senatu , conscripserunt, & vocantur Constitutiones. Quæ , pro rei & temporis exigentia, sæpius immutantur , abrogantur,aut reassumũtur,omnes ex æquo prouincias regni obligando, licet nonnullæ iura sua pragmatica habeant , præsertim Lituania & Volhynia , quæ in decisionibus causarum , propria statuta sua obseruant. Tum Prussia quoque, Ducalis iuxta ac Regia, quæ omnis fermè iure municipa-

li vtitur , quod vulgo Culmense vocatur : tribus ciuitatibus exceptis , Elbinga, Brunsberga & Fraumburgo,quæ ius Lubecense amplexæ sunt.

REGIMEN POLI- *ticum.*

POlonię regimen est compositum de tribus primis & simplicibus Rerumpub. formis, quæ vel vnius , vel paucorum imperio,vel multorum omniumue quadam æquabilitate iuris continetur Habemus siquidem Regem,non successione , sed electione creatum,qui est absolutus executor legum in Comitijs factorum. Ha-

bemus Senatum, è præcipua nobilitate ſelectum, & ad cuſtodiam earundem legum deputatum. Habemus municipales nuncios, liberis vniuſcuiuſque prouinciæ ſuffragijs electos,& ad ſtatuendas in Comitijs leges velut Tribunos aliquos deſignatos,qui & Regis potentiam, & Senatus nimiam authoritatem reſtringunt. Et ſic vnanimi omnium ſtudio, certis ſanè ijſque anguſtis finibus,regia poteſtas in ſacrum & equeſtrem ordinem, & vtrique ſubiectos homines, atque bona, circumſcripta eſt. Ac in ſacerdotes quidem, iam inde ab initio ſuſceptæ religionis Chriſtianæ Rex nihil prorſus iuris habet. De equi-

equitis verò capite & fama, non niſi in Comitijs cum Senatu iudicat: certis aliquot cauſis exceptis. Senatu verò & Tribunis inconſultis, neque bellum cuiquam facit, vti ſupra diximus, neq; fœdus publicè cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia ac telonia noua inſtituit, neque leges nouas ſcribit, aut monetam ſignat, neque alienat quicquam de bonis regni neque tranſcribit quẽquam in ordinem equeſtrẽ, neque rem vllam maiorem ad Rempub. pertinentẽ ſtatuit aut facit. Benè autẽ ipſe Epiſcopos & Abbates nominat,Palatinos & Caſtellanos,Marſchalcos,Cancellarios, Theſaurarios, Duceſque

que militiæ creat, reditus coronæ dispensat, & præfecturas distribuit, Comitia indicit, magistratusque omnes & iudices eligit. Denique vniuersos Reipub. honores, solus prout illi placet & lubet, confert: habetq; in manu omnes modos remunerandi, beneficioque afficiendi quoscunque voluerit.

Porrò Senatores qui Regi adhibiti sunt, vt & consilia actionesque eius, ad salutem Reipub. & iudicia, ad iustitiæ & æquitatis trutinam dirigerent, numerantur ex omnibus prouincijs collecti, tam spirituales, quam seculares, centum quadraginta septem. Suntque ordinis quadruplicis, Episcopi, Pala-

Palatini, Castellani, & Officiales maiores, qui omnes iurati ad hoc collegium &ad consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus quoad viuit quisque, certis annexum honoribus & magistratibus, partim Ecclesiasticis, partim profanis: abrogari verò nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est libertatis ciuitatisue, siue nobilitatis & bonæ famæ amissionem: aut si quis alium magistratū honoremue adeptus sit maiorem, quem cū priori tenere iure non possit. Sunt autem Archiepiscopi duo, Gnesnensis & Leopoliensis. Episcopi quatuordecim. Craçouiensis, Cuiauiensis,

enſis, Vilnenſis, Poſnanienſis, Plocenſis, Varmienſis, Luceorienſis, Præmislienſis, Samogitiæ, Culmēſis, Chelmenſis, Kiouienſis, Camenecenſis atque Vendenſis. Qui omnes, quo ordine nūc à nobis enumerati ſunt, eum perpetuo ſeruant in Senatu, dicendaque ſententia, & in publicis celebritatibus. Palatini, triginta quatuor. Cracouienſis, Poſnanienſis, Vilnenſis, Sendomirienſis, Caliſſienſis, Trocenſis, Siradiēſis, Lancicienſis, Breſtenſis, Kiouienſis, Inoulodislauienſis, Ruſſiæ, Volhyniæ, Podoliæ, Smolenſcenſis, Lublinenſis, Polocenſis, Belzenſis, Nouogrodenſis, Plocenſis, Vitebſcenſis, Maſſouiæ, Podla-

Podlakiæ, Rauenſis, Breſcienſis, Culmenſis, Mſciſlauienſis, Marieburgenſis, Braslauienſis, Pomeraniæ, Miſcenſis, Vendenſis, Derpatenſis, Parnauienſis, & Capitaneus Samogitiæ, qui ſolus ex omnibus omnium prouinciarum & diſtrictuū præfectis Senatum ingreditur. Caſtellani, tam maiores, quam minores, numero octuaginta ſex. Cracouienſis (qui omnes Palatinos antecedit, primumque locū poſt Epiſcopos, inter ſeculares Conſiliarios capit) Vilnenſis, Trocenſis, Poſnanienſis, Sendomirienſis, Caliſſienſis, Voinicenſis, Gneſnenſis, Siradienſis, Lencicienſis, Samogitiæ, Breſtenſis, Kiouien-

uienſis, Inouladislauienſis, Leopolienſis, Volhyniç, Camenecenſis, Smolenſcenſis, Lublinenſis, Polocenſis, Belzenſis, Nouogrodenſis, Plocenſis, Vitebſcenſis, Cernenſis, Podlachiç, Rauenſis, Breſcienſis, Culmenſis, Mſcislauienſis, Elbingenſis, Braslauienſis, Gedanenſis, Minſcenſis. Et hi dicuntur maiores, quia cum cæteris Senatoribus, tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, ad omnia etiam ſecretiſſima conſilia admittuntur. Minores verò non item, & ſunt iſti, Sandecenſis, Medirecenſis, Viſlicienſis, Biecenſis, Rogoſnẽſis, Radomienſis, Zauichoſtenſis, Lendenſis, Sremẽſis, Zarnouienſis, Malogoſtenſis,

ſis, Vielunenſis, Præmislienſis, Halicienſis, Sanocenſis, Chelmenſis, Dobrinenſis, Polanecenſis, Præmetenſis, Criuinenſis, Czechouienſis, Naclenſis, Roſpirienſis, Biechouienſis, Bidgoſtienſis, Breſinenſis, Cruſuicenſis, Oſuecimenſis, Camenenſis, Spicimirienſis, Inoulodenſis, Coualienſis, Santocenſis, Sochaczouienſis, Varſouiẽſis, Goſtinenſis, Viſnenſis, Racioſenſis, Sieprcẽſis, Viſogrodenſis, Ripinenſis, Zacrocimenſis, Ciechanouienſis, Liuenſis, Slonſcenſis, Lubaczouienſis, Conarienſis terræ Siradienſis, Vendenſis, Derpatenſis & Pernauienſis, Couarienſis terrç Lencicienſis, Conarienſis terræ

Cuiauienſis. Hos ſequuntur deinde Officiales Regni maiores decem. Marſchalcus Regni Poloniæ ſupremus, & Marſchalcus curiæ regni: Marſchalcus Magni Ducatus Lituaniæ Supremus, & Marſchalcus Curiæ Magni Duc. Lit. Cancellarius Regni Poloniæ, & Vicecancellarius: Cancellarius Magn. D. Lit. & Vicecancellarius. Theſaurarius denique Regni Poloniæ, & Theſaurarius Magni Ducatus Lituaniæ. Palatini dicuntur, veterum Romanorũ more, Duces ſatrapiarum: vnde munus quoque eorũ apud nos idem eſt, eſſe ductores copiarum diſtrictuum ſuorũ, in expeditionibus bellicis. Caſtel-

Caſtellani verò à caſtellis ſiue oppidis, quæ ſinguli ſingula habent attributa, ſic appellantur: & ſunt quaſi legati Palatinorum, ductoresque & præſides nobilitatis ſub ſuo quiſque Palatino: Sunt autem in Palatinatu vno aliquando plures caſtellani. Officiales demum regni, ab officijs & functionibus quibuſdam publicis, quibus funguntur, ad vniuerſam Rempub. pertinentibus, hanc ſumunt communem appellationem. Sed ſunt & alij officiales extra ordinem Senatorium poſiti, trifariamque diuiſi: alij qui totius Regni, aut Magni Ducatus Lituaniæ officiales dicuntur, vt Exercituum

Generales, Referendarij, Pocillatores, Dapiferi, Vexilliferi, cæterique similes : alij aulæ Regiæ officiales, vt Camerarius supremus, Præfecti & Vicepræfecti Stabuli, Culinæ, Curruum, Venatores, Secretarij: & alij denique districtuum, seu prouinciarũ officiales, vt vrbium præfecti, Iudices, Gladiferi, Quæstores, Tribuni, alijque plures quos terrestres officiales nuncupamus, qui certas suas functiones habent, in sua quisque satrapia seu tractu, vel vt vulgo loquuntur, terra: quarum quælibet olim, discerpto in multos dominatus regno, suum Ducem habuit. Omnes autem isti tales, solius Regis arbitrio crean-

creantur, & è sola nobilitate, qui deinde ad senatorias dignitates assumuntur: quorũ etiam opera Rex prout illi visum fuerit, vtitur in legationibus, in commissionibus, in finibus regundis, in cõtributionum publicarum exactionibus, in militia, & id genus munijs publicis. Atq; ita potentissimus quãuis Rex Poloniæ sit, & supremus omnium coronæ subiectarum prouinciarum Dominus, tamen secundum legum & senatus præscripta viuere tenetur: regnumque ipsum amplissimum, licet, regio imperio gubernatur, nobilium nihilominus vigilantia & libertate, tam regia maiestas, quam senatus

authoritas quodammodo temperatur, intraque æquitatis terminos omnes ordines regni cum ipso Rege cõtinentur. Et cum omnibus eadem ſit perpetua & conſtãs tuendæ publicæ libertatis, & propagandi imperij voluntas: nihilominus regiam maieſtatem ſic cuncti reuerentur, amant, & honorant, vt iniuſſu illius nihil penitus in Repub. faciant, pro eius autem incolumitate & gloria, vitam ac poſſeſſiones priuatas omnes effundere ſint parati.

VASALLI.

QVatuor præcipui vaſalli ſunt Regni Poloniæ. Dux

Dux Pruſſiæ: Dux Curlandiæ: Dux Pomeraniæ: & Princeps Valachiæ. Tres illi hæretici ſunt, quartus iſte Schiſmaticus. Qui omnes, etiamſi Regem, tanquam regni feudatarij, ſuperiorem agnoſcant, & honoraria, penſioneſque debitas, in ſignum ſubiectionis, ſtatis temporibus præſentent; non ſunt tamen viua membra regni, vt cæteri incolæ Poloniæ: non veniunt ad Comitia regni, vt Principis Conſiliarij: non habent ſuffragia in electione Regis: nec partem in gubernatione regni: nec pro dominis naturalibus habentur, ſed pro extraneis, ſicut verè ſunt, quia deficiente in illis prole maſcula (Valachia

excepta) Principatus illi ad coronam directè, tanquam membra ad ſuum corpus adiungentur. Vnde ſubditi ipſorum nunc etiam in cauſis grauioribus ad Regem tanquam ad ſupremum Dominum & iudicem recurrunt, nec poſſunt tyrãnide opprimi à ſuis Principibus. Non item iam Moldauiæ ſeu Valachiæ populi, quia Principes ipſorum Turcam potiùs ſupremum Dominum recognoſcunt, non, vt ante, Polonum; cuius modo maieſtatem tantum venerantur, & velut potenti vicino, ſtatis temporibus honoraria mittunt. Olim tributum directè perſoluebant, & à Rege inueſtiti, iurabant in verba eius:

eius: nunc à Turca abſolutè Principatus inſignia, & corporis cuſtodiam habent. Quamuis fœdere æquo inter Polonos & Turcas, etiam ante bellum Chotimenſe in pacem mutuam ſancito, diſertis verbis caueretur, ne prouinciam illam cuiquam Turcarum Imperator vnquam, præter Poloniæ regis voluntatem committeret: vtque is, qui eam obtineret, Regi quoque Poloniæ fidelis eſſet.

RELIGIO.

CHriſtianam religionem Polona gens, abiecto ſemel impio dæmonum cultu, ſeptingentis circiter iam an-

nis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum nouationum insolens & impatiens, auorum nostrorum ætate, quando Hussus & Viclefus virus suum in Boëmia diffundebant. Sed postquam Lutherus, cum alijs suæ farinæ hominibus, patrum nostrûm memoria, per totã Germaniam zizania disseminauisset, quæ nobis vicina est, & commercia ferè quotidiana nobiscũ habet, prætextu seu verius abusu libertatis, nescio quæ non pestes Poloniam inuaserant, infecerantque mentes hominũ nostrorum, vt per annos cõplures diuersi diuersa de religione sentirent, & quisque se iudicem & interpretem scri-

scripturarum putaret. Sed nunc iterum Deo bono fauente, in toto Regno Poloniæ religio Catholica præcipua est: nec in Senatum admitti, aut ad minora subsellia vocari quisquam potest, nisi Romanæ professionis. Et maiores nostri, tantæ pietatis statim à recepta fide fuerunt, vt Ecclesiarum Antistites in Senatu locum, eumq; primum habere voluerint, vt omnibus consilijs adhibiti præsentes, diligenter pro suo munere animaduerterent, ne quid in legibus, aut moribus populi, contra Ecclesiæ sancita peccaretur. Eandemque ob causam etiamnum Tribunalicijs iudicijs seu Parlamẽtis, mino-

minoris Ordinis mystas, è singulis Cathedralium Capitulorum Collegijs, pijssimi Reges, interesse iusserũt. Sanctioribusque curis Regni & scripturis, prisco more, vel maximè tum, cũ pertinacissimi hæretici Antistites è Senatu eijcere conarentur, cum maxima potestate præfecerunt, ita vt & Cancellarij & Procancellarij munus, alternatis vicibus penes Episcopos maneret. Maiorque Secretarius Regni semper ex Ecclesiasticis esset; frustra reclamantibus aduersarijs fidei, qui sub extremam ætatem Sigismũdi Augusti Regis sapientissimi, & potissimum interregnorum tempore nimiũ inualue-

ualuerant. Cæterum diligẽti vigilantia sanctissimorum Præsulum, sapientiumque Regum studio (maximè verò pietate Serenissimi Regis nostri moderni Sigismundi III.) vix non omnes iam eradicati sunt. Verum Græcanici ritus homines in Russia, & Lituania passim legibus antiquis tolerantur, sicut & Armeni: partim Pontifici Romano per obedientiam subiecti, partim non, qui Episcopos suos, & complures Abbates habent: & ritibus atque institutis Ecclesiasticis magis, quam dogmatibus religionis à nobis dissentiunt. Sunt quoque & Hebræi passim in toto Regno, &

& Scythæ Mahometani in Lituania & Volhynia, qui ſuos quoque ritus & ſuperſtitiones habent; ſed qui neminem à fide Catholica auocant, aut malo ſuo exemplo inficiunt, vt aſſolent Hęretici. Fides igitur Catholica in toto Regno præcipua habetur, magnuſque vt par eſt, omnibus ſacerdotibus honor habetur, ſolo ſacerdotij nomine: & omnes Romanum Pontificem, vt ſummæ ſedis Epiſcopum, vt omnium Epiſcoporum patrem, vt vniuerſalis Eccleſiæ caput, vt Apoſtolicum reuerenter agnoſcunt.

OPES.

OPES.

NEque magnæ, neque cõtemnendæ ſunt opes Polonorum, ſed tales, vt omnes bellorum expeditiones hactenus ſuiſmet reditibus peregerint ſumptuſque quoſuis maximos in coronationes, nuptias aut ſepulturas Regum ſuorum, ære proprio exſoluerint, nullius vicini populi auxilio egentes. Et quamuis nonnulli Reges noſtri, ob nimiam prodigalitatem ſuam, fœneratorum, aut cognatorum Principum pecunijs, ad priuatas ſuas neceſſitates aliquando vſi fuerint: nuſquam tamen vel in maximis neceſſitatibus

Reſpub.

Respub. extraneorum emēdicabat opem, aut mutuabatur aurum, etiam tum, cum nondum ipsa pecuniam signaret. Olim enim propriū non habebant nummum Poloni, sed externis, & maximè Boëmicis vsi sunt aliquamdiu, quod metalla minus nota essent nobis. Primus Cazimirus Magnus æs & argentum signari iussit, postea tandem sero Alexander Rex, Sigismundusque Senior, aureos nummos cuderūt: quorum imitatione Rex Serenissimus modo, & argentum ad exemplum Germanorū, & aurum bonitate & pondere Vngaricorum signari iubet. Sed vtriusque pretiū sextuplo ferè creuit, quam

fuit

fuit auorum nostrorum memoria, vt signari cœperat: partim propter luxum, & crebriorem auri vsum, exportationemque ad exteros: partim propter deteriorem reliquam monetam, cū ponderis diminutione, tum æris admixtione. Permagnus est autem nunc apud nos vsus externæ monetæ, sed aureæ atque argenteæ tantum, quæ pro mercibus vndelibet importatur: quanquam commutatione merciū permulta peragūtur. Exportantur autem è Polonia, siligo, triticū, ordeum, auena, milium, papauer, pultes diuersæ atque legumina, lana, linum, canabes, lupulus, coria, sebum, alutæ, mel, cera, succinum,

Q pix,

pix,cinis,mali,asseres, cæteraque materies fabricandis nauibus, & ornandis domibus apta. Item sal, cereuisia, vitriolum,nitrum,lazurum, coccus, æs, plumbum, ferrum, cuprum, orichalcum, carbones terrei, vasa vitrea, equi, boues, verueces, porci,lardum, aliaque innumera quibus vicini &etiã transmarini populi à nobis indigent. Et à quibus vicissim ad nos importantur panni sericei,aurei, lanei, lineique subtiliores,aulæa tapetes, & alia parietum, equorum, & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquisita sunt apud nos, licet non desit materia, & alijs gentibus suppeditetur. Importantur

tantur etiam margaritæ, gēmæ, pelles preciosæ, husiones seu mariani, haleces, & alia salsamenta, & vento vel sole durati pisces marini. Adhæc argentum, aurum, stannum, & calybs, cum facta,tum infecta: vina demũ & aromata, & varia eduliorum condimenta atque cupediæ,sine quibus benè posset stare patria nostra, si ad veterum Lacedæmoniorum rigorem ordinata esset. Cum itaque plures merces nostras mittamus extra regnũ, quam indigeamus externis, eisque non tam ad necessitatem, quam ad luxum spectantibus, consequens est, vt non penitus inopes dicamur, respectu aliorum Eu-

ropeorum qui & mercimonijs & opificibus diuersis, & metallorum abundantia, & œconomiæ demum diligenti administratione multò nos antecedunt.

MILITIA.

QVia suis rebus contenti, nusquam bella offensiua vicinis populis Poloni inferimus, nisi fortè prius lacessiti ab illis: idque potius ad vlciscendum iniurias, recuperandumque ablata, quã vt inuadamus possessiones eorum, & dominemur illis. Ideo & militiam quoque nostram, defensioni verius patriæ aptam habemus, quã expugnationi vrbium alienarum,

narum, fortissimorumque propugnaculorum, qualibus vicini nostri confinia sua à nobis muniunt. Proindeque exercitus nostri maiori ex parte equitatu constant, qui è præcipua nobilitate est, vt in campos apertos excurrãt, procedantque obuiam venienti hosti, prius quam ille fines nostros attigerit. Pedites autem paucos habemus, eosque è plebe omnes, non ita ad pugnam, quam ad labores castrenses euocatos, vt nimirum fossas dum opus fodiant, vallum excitent, pontes construant, vias sternant, tormenta & impedimenta bellica conducant, atque demum castra ipsa custodiant. Quod si verò oppugna-

pugnationem loci alicuius meditamur, tum è Germania aut Vngaria mercenarios nobis pedites adducimus, qui ſunt exercitatiores noſtris. Equitibus autem ſemper contenti ſumus noſtris: qui, ſi generali edicto ex omnibus prouincijs ad propugnandam patriam euocati ſunt, extra fines regni vltra quinque milliaria procedere non debent. Si autem procedere neceſſe ſit, tũ ſtatim in Comitijs, quæ ſemper bellum præcedere debent, militem ſtipendiarium decernimus. Qui quidem cum è præcipua nobilitate conſcribatur, ita in pugnis ſolet eſſe animoſus, vt in maximis etiam periculis ſeſe non

non deſerat, neque animum deſpondeat: & vt audaces fortuna iuuare conſueuit, validiſſimos hoſtium exercitus, exigua ſuorum manu in campis adoriatur, & ſępiſſimè vincat. Sic ſub Diuo Sigiſmundo I. (vt hic vetuſtiora omittam) Leſniouius mille quingentis haſtatis, quadraginta millia Moſchorum aggreſſus, in fugam omnes vertit, & nouem circiter millia ex illis occidit. Sic Boratinius ſimiliter duobus millibus equitum, tredecim millia Moſchorum adortus, miraculoſam ex illis victoriam reportauit, ſeptem millia occidit, & tormenta bellica omnia ademit. Camenecius ſex millibus ſuorum, vigin-

viginti quinque millia Tartarorum in acie proſtrauit. Tarnouius quatuor millibus, viginti duo millia Turcarum atque Valachorum cecidit,& quinquaginta duo torméta bellica accepit. Sub Auguſto autem Rege Sigiſmundi F. Radiuillus ſeptem millibus ad Vlam, triginta Moſchorum millia deleuit, & arcem ipſam die eadem expugnauit. Et Sapicha quinque millibus Vendam defendit; & viginti quatuor Moſchorum atque Liuonum millia vna acie proſtrauit. Sub Stephano deinde Rege, Zborouius non integris duobus millibus, totum rebellium Dantiſcanorum exercitum, ex tranſmarinis popu-

populis conſcriptum vna die deleuit, & præter captiuos vltra octo millia cæſorum in acie numerauit. Denique ſub auſpicijs Sereniſſimi Regis noſtri moderni Zamoſcius non totis ſex millibus Archiducem Maximilianum circiter octodecim millia in caſtris habentem non tantum deuicit, ſed & ad deditionem coegit. Cazigereium Scytham, cum ſeptuaginta millibus in Poloniam tendentem, in campis Cicoræ tribus millibus ſuorum, ita retudit, vt multis millibus in acie amiſſis ſtatim in Tauricam ſuam rediret. Chodkieuicius verò tribus millibus Suecum in Liuonia adortus, nouem de eius exer-

citu ad Kircholmiam occidit, quatuor millia captiuorum habuit. Similiter tribus millibus equitum Zolkieuius, octuaginta Moschorum millia inopinatò ad Clussiniam aggressus, omnes statim in fugam vertit, & tres Germanorum legiones in eodem hostili exercitu captas cum Duce suo, Comite de Pontibus, ad Regem, Smolenscum duxit. Koniecpolscius quoque nuperrimè in Prussia quinque equitum cohortibus, nouem millia Gustauum ad Stumam habentem, audacter aggressus, cæsis vltra mille, in fugam cum turpissimam vertit, & omnia tormenta bellica illius accepit.

Et

Et ad Amerstinum in Pomerania, duas eius legiones nactus, manibus non consertis, ad deditionem statim coegit, cum non ex integro duo millia equitum secum haberet, peditem omnino nullum. Sic nostri semper hostis quamuis validissimi impauidi, quem campestri prælio, licet exiguis copijs impares alacriter adoriuntur. Et sunt equites ipsi quasi in quadruplici differentia: pedites in duplici. Ex equitibus, alij sunt grauioris armaturæ, & alij leuioris: & qui grauioris armaturæ dicuntur, alij sunt hastati, & vulgo Hussari vocantur; & alij sclopetis tantum armati, & vocantur Harcabusseri:

vtri-

vtrique autem iſti, ferreis thoracibus atque galeis ſunt veſtiti. Leuioris deinde armaturæ, alij ſclopetis oblongis, alij autem faretris & lanceis breuioribus ſunt armati: & vtrique loricis induti, atque communi nomine Coſachi appellati. Pedites verò, alij vocantur Haiduci, qui ſunt è Polonia, aut Hungaria conſcripti: alij Coſachi Zaporoſenſes, qui è partibus Ruſſiæ vicinis Scythiæ, vltrò nomina dant militiæ, & ducem ſuum proprium, diſciplinamque caſtrenſem habent. Omnes autem iſti, frameis incuruis ſeu acinacibus, & ſclopetis oblongis in prælio vtuntur: niſi quod illi priores, vniformi

formi veſtium colore à Rege donantur: iſti, rudi panno tecti, equos ſinguli ferè atque currus habent, quibus deinde caſtra ſua muniunt, & in prælijs loco aggeris aut ſepimentorum cōtra potentiam hoſtis vtuntur (Sed hæc ſufficientius in Equite Polono ad Vrbanum VIII. Pont. Max. perſcripſimus) proque occaſione & neceſſitate, partim in equis, partim pedes pugnāt: partim denique nauiculis ſuis conſcenſis maria peruolant, & Turcæ ditiones infeſtant. Vt igitur omnis ferè equitatus noſter (præter ſeruos) è nobilitate eſt, ſic totus peditatus è plebe, præter cohortium ductores & præ-

præfectus Haiducorum. Nã Cosachorum Zaporosensium, vti centuriones, & Chiliarchæ, sic & Dux ipse, quem è medio sui eligunt, plebeius est: modo artis bellicæ peritus sit & fortunatus, alias deponitur statim, & alter illi surrogatur. Quē sequentes, terra & mari Scythas Tauricanos, atque Turcas assiduè bello lacessunt, & maximas de illis sæpissimè victorias referũt, adeo vt iam aliquoties Constantinopoli nostra ętate trepidatum fuerit.

VIRES.

POloniæ vires & numero & natura sunt tales, vt

pauca Europæ regna eas æquent, nullum verò superet: & si ordo, qui est anima rerum, melior apud nos esset, proculdubio nos cunctos occidentis populos superaremus. Cum enim ad potentiam & firmitatem cuiusque status, requiratur numerositas virorum bellicosorum, abundantia commeatuum, pecuniarum magnitudo, armorum sufficientia, & frequentia munitionum. Nullam prorsus ex prædictis conditionibus, debitè & conuenienter habemus, quamuis singulas, præ alijs gentibus, excellentiori quodam modo possideamus. Et quantum ad viros bello aptos, & militiæ peri-

peritos: certum eſt Regem Poloniæ, poſſe ducenta equitum millia habere, abſque vllis ſtipendijs, & oneribus publici ærarij: quorum quilibet ſumptu proprio, vel eo nomine quod nobilis ſit, militare tamdiu tenetur, donec vel bellum finiatur, vel à Rege in hyberna omnes dimittantur. In tanta igitur nobilium multitudine, quæ præter armorum tractationem, aliam profeſſionem non habet, quid mirum ſi duces bellorum aliunde non quæramus? & optimos imperatores inter nos habeamus? Habituri multo plures & excellentiores, ſi virtus vnumquemque, non diuitiæ aut vetuſtas familiæ, ad dignita-

gnitates & officia Reipub. promoueret: ſed quia pauperem eſſe, vitio ſeculi probroſum eſt, ideo pauci in magiſtratibus præſtantes, pauci in militia clari: illaque ingens nobilium equitum multitudo, quam diximus ob malum Reipub. regimen, nullatenus ſimul conuenire contra hoſtem poteſt, nam aliter nudarentur prouinciæ, conterminæ potentibus vicinis, quas vtique cuſtodire oportet, cum militem in vrbibus præſidiarium nullibi omnino habeamus, qui impetum ſuperuenientis hoſtis aliquomodo reprimere poſſet, præter paucas cohortes in Ruſſia, quæ excubant à Scythis. Iam autem hoſtes

vndique potentes & parum fideles habemus, Turcam, Scytham, Moſchum, Suecũ, & Germanicam nationem: quæ licet varijs fœderibus, & toties iteratis affinitatibus nobiſcum iuncta ſit, ſemper tamen Principes eorum inhiant patriæ noſtræ, & in omnem occaſionem ſunt intenti. Benè tamen poteſt, relictis ad cuſtodiam prouinciarum alijs, centum equitũ millia in caſtris Rex Poloniæ habere: vt & Vladislaum olim Iagellonem contra Pruſſicos Crucigeros, ad Gruneualdum habuiſſe legimus, cum nondũ coronæ Poloniæ, Pruſſia, Pomerania, Curlandia, Liuonia, atque Samogitia, popu-

populoſiſſimæ prouinciç iũctæ fuiſſent. Contra eoſdem Teutones, filius eius Cazimirus, præter Ruſſos & Lituanos, ex ſola tantùm Polonia, ſexaginta equitum millia ad Choiniciam duxerat. Huius deinde filius Ioannes Albertus, octuaginta nobilium millia, ex Polonia & Ruſſia ſolum, contra Stephanum Valachiæ Principem, collegerat. Frater verò illius Sigiſmundus I. ex prouincijs Magni Ducatus Lituaniæ quinquaginta duo millia contra Moſchum ad Orſam conſcripſerat, cum Liuonia nondum noſtri iuris eſſet & Curlandia, quæ nunc ad Ducatum Lituaniæ pertinent. Itemque centum

millia ad Leopolim habuerat, cum in Valachiam moueret, nulla ſatrapia Lituaniæ in commilitium euocata, præter aulicos, & volũtarios, qui vltrò Regem ſuum comitabantur. Similiter eius filius Sigiſmundus Auguſtus, paucis è Ruſſia ſtipendiarijs, cum Duce Nicolao Meletio euocatis, quum in Liuoniam contra Teutones Marianos, Lutheri hæreſim tum amplexos, expeditionem ſumpſiſſet, centum & viginti millia armatorum, è ſola Lituania, eique adnexis ſatrapijs habuit. Iam autem noſtra ætate, octuaginta millia armatorum bello ciuili ad Sendomiriam cenſebantur, cum nihi-

nihilominus potior pars regni quieſceret, nec ſumerent arma contra Regem prouinciæ, niſi proceres quidam; è quorum ordine pars maior, aut certè ſanior Regi ipſi adhærebat. Et bello nuper cum Turca durante, cum Sereniſſimus Rex Sigiſ. III. generalem nobilitatis expeditionem edixiſſet, vix tres aut quatuor ſatrapiæ ad Leopolim conuenerant, & iam numerus ad quinquaginta millia (cum comitatu regio, qui pedites Germanos complures ſecum mercenarios duxerat) aſcendebat: quid ſi omnes Regni prouinciæ, vti erat imperatum, conueniſſent? Sed in iſta multitudine, duo deſiderantur, quæ in

bellis gerendis maxime ſunt nociua. Celeritas nimirum, & obedientia: quia & tarde nobiles ſub ſigna conueniũt, Comitijs primò tot hebdomadas celebratis, ſine quibus bellum edici non poteſt: & difficulter ab œconomia ſua, vxoribus, atque liberis diuelluntur, vſque tertium edictum expeditionis bellicæ, praua conſuetudine expectantes. Cumque iam ad locum deſignatum conuenerint, tum ſe vnitos & armatos animaduertens, aut contra Regem, aut contra Senatum tumultuantur. Vel etiam interdum Reges ipſi, tardius in expeditionem procedunt, & mora tẽpus elabi vltrò patiuntur; ne vel

vel à nobilitate ob malum regimen exagitentur, vel prætenſioni illorum, cum diminutione ſuorum redituum aliquid tribuant. Vnde incommoda iſta Reſpub. proſpiciens, ſtipendiario milite ordinariè bella peragere conſueuit, generalem autem nobilitatis expeditionem, in vltimum tantum caſum reſeruauit, vt, ſi vel tributa non ſufficerent, vel hoſtis ita potens eſſet vt ei reſiſtere conſcripto milite Generalis belli nequiret, tum ad generalem omnium nobilium expeditionem, tanquam ad vltimum remediũ confugiendũ putarent. Prout nuper præterito bello Turcico faciendum cenſuerunt,

runt, cum barbarus ſexcentorum ferè millium exercitum in nos duceret, Generalis militiæ cum ſeptuaginta millibus ſtipēdiariorum, extra limites regni in Valachiam præmiſſus fuerat, vt eum obuius exciperet. Rex autem in confinijs quaſi, ad Leopolim nobilitatem conuocabat, quibus cum ſuppetiatum, præmiſſo exercitui cum filio, ire debuerat. Et ſi tum celerius, vti decretum erat in Comitijs, ſuperueniſſet, profectò maiores longè progreſſus belli feciſſet, maioremq; ſibi ac ſuis gloriam apud poſteros parauiſſet. Quo autem in eiuſmodi expeditiones paratior nobilitas fieret, ſtatutum eſt iamdudum

dudum publico Comitiorū decreto, vt prima poſt Paſchatis feſtum Dominica, in ſingulis ſatrapijs luſtratio in armis fieret, & quiſque Palatinus ſuorum prouincialiū nomina in tabulas referret. Quod, æquè vt & alia inſtituta patriæ, aut penitus negligitur, aut certè neglectim peragitur, pœna in delinquentes valdè leui aſſignata. Sic pedeſtris quoque militia Auguſti Regis inuento, tam ex vrbana, quàm è pagana plebe delecta ferè iam euanuit, & vix aliquot centena tantùm numerantur, eaque nullius frui, qui quindecim millia ſuperare debuerant, Reliqui omnes, auaritia præfectorum, cenſum ex ſoluere

iuſſi, & ruſticanis laboribus adſcripti, cingulum militarem depoſuerunt. Stipendijs nihilominus conſcriptos, egregiè ſeſe in bellis geſſiſſe vidimus, & famem, ſitim, æſtum, frigus, laboreſque caſtrenſes, multo fortiori animo pertuliſſe obſeruauimus, quam aut Hungari, aut Germani, qui aërem noſtrum pati non poſſunt, & vel diffugiunt, vel moriuntur. Quod ſi Ordines regni, vellent ſeriò curam rei bellicæ inire, poſſent abſque omni dubio ducenta & amplius, præſtantiſſimorum peditum, è pagis & oppidis deligere, quibus vel maximo hoſti patriæ poſſent facillimè reſiſtere. Experimétum

tum habemus in Coſachis Zaporoſenſibus, qui omnes ruſtici ſunt, è pagis atq; oppidis noſtris collecti, & nulla litteratura præditi; nihilominus tamē in caſtris ſuis veterum Romanorum diſciplinam habent, fortitudineque bellica, & rei militaris peritia, nulli in mundo nationi cedunt. Quibus ſi è toto regno dilecta iuuentus adiungeretur, & ſub præfectis atque Chiliarchis nobilibus, in arte militari exercentur, nullus penitus in orbe Christiano Monarcho, pares Regi Poloniæ vires in ſuo regno haberet. De commeatu verò non eſt dubitandum, quin tantam in bellis multitudinem Rex Poloniæ alere

alere possit, cum sit cuique manifestum, Regnum Poloniæ posse alia duo similia regna, prout ipsum est, nō modo frugibus, sed & carnibus, & alio companatico sustentare. Nihilominus nos Poloni, in qualibet expeditione bellica fame laboramus, atque sæpissimè res iamiam ad finem perductas, propter commeatuum penuriā, turpiter deserimus. Quod totum procedit ex socordia præfectorum belli, aut potius Reipub. Ordinum, qui dum aliquorsum bellum edicunt, nusquam in partibus illis de commeatu prouidēt, sed quod cuique militi sors offert, id rapit in transitu, & postea sese cum equis & famulis

mulis in castris sustentat. Fame verò oborta, aut morbis passim omnes intereunt, aut nolūt obedire Ducibus suis, & dilabuntur. Quod si verò Respub. primum ibi de cōmeatu prouideret, quo exercitum mittere vellet, & commeatus ille, ob abundantiam rerum omnium, paruo certè constaret, & expeditionem propositam facile ad finem optatum deduceret. Iam autem quo ad pecuniam, parata illa in ærario nusquam reperitur, sed tum demum, cum bellum per Comitia edicitur, prouincialibus imponitur, vectigaliaque diuersa bello finiēdo sufficientia statuuntur. Sed & hæc ipsa, vel tarde confe-

run-

runtur, vel non ex integro in ærarium inferuntur, potior pars priuatorum cupiditati cedit. Quæ ſi paulò ordinatius colligerentur, atque etiam tum, cum bellum nobis nullum eſt, moderatè imponerentur, & aſſeruarentur in prõptuarijs: profectò & exercitus noſtros celerius in hoſtes educeremus, & militem ipſum obſequentiorem in bellis haberemus: qui dum auaritia gubernantium ſtipendia ſibi retineri vident, facilè in perniciem patriæ coniurant, quod iam ſæpiſſimè ſumus experti. Hoc tamen vel maximè Regem Poloniç in bellis iuuat, quod Proceres Regni, & quique nobiles ditiores, ſoleant integras

tegras

tegras equitum cohortes & alas, ſumptu ſuo proprio in caſtra adducere, vel ſolius patriæ amore. Pauperiores verò, plures vna collecti, ducem ſibi virum aliquem ſtrenuum eligunt, & vltrò ſine ſtipendijs, belli imperatorem ſequuntur, ob id ipſum voluntarij appellati. Quod ipſum & Coſachi Zaporoſenſes faciunt; interdũ ad quadraginta millia pugnatorum collecti. Quo ad arma autem. Hæc quiſque ſibi priuatus curat è Germania, aut aliqua alia gente vicina portari: quia Rex aut Reſpub. nullum armamentarium publicum habet. Sũt tamen aliquot in locis repoſitoria tormentorum maiorum,

rum,

rum, ſed quæ negligentiſſime aſſeruantur: Plura multò & ordinatiora ciuitates habent: itemque nobiles nonnulli & Proceres Regni. Qui, cum bellum edicitur, & ipſi amore patriæ in bellū eunt, & tormenta ſecum maiora, adhibitis omnibus neceſſarijs conducunt. Rex autem, quum nullas munitiones magnas habeat, quas armis prouidere deberet, quocunque expeditionem ſumit, habet facilè armorum ſufficientiam, aut à ciuitatibus ditioribus, aut è ſuis armamentarijs, quæ ſparſim pluribus in locis parua ab antiquo ſunt ditata. Cumque & Polonia ipſa non ſit metallorum indiga, & Germania,

quæ illis maximè abundat, ſtatim in vicinia ſit poſita, non difficulter paratur, quod belli exigentia poſtulat, magiſtris artis fuſoriæ in regno exiſtentibus. Quantum denique ad munitiones & fortalicia; candidè fatendum eſt illa omnino in Polonia nulla exiſtere, præter aliquot caſtella priuatorum: idque ſparſim per prouincias & regnum, vt eſt Zamoſcium, Zbaraſium, Neſuizia, Lachouicia, Medirecia, Dubna, aliæque munitiores populationes. Cæterùm tamen facilè potuiſsēt excitari plures, ſi Reſpub. in id operam ſuam intendiſſet, ſiquidem & lapidis & calcis, & ferramentorum atque lignorum

copia vbique maxima in Polonia reperitur. Quum autem non ſimus cupidi aliena inuadendi, noſtra facilè vel pectoribus noſtris tueri poſſumus; prout & hactenus tutati ſumus, aperto potius Marte cum hoſte decertando, quam vel ſtratagematis vtendo, vel propugnaculis ſeſe includendo. Sic Germanos ſæpius patriam noſtram inuadere conantes, pectoribus noſtris repulimus. Sic Turcam cum tota ſua potentia venientem reiecimus. Moſchum non tantum retudimus, ſed totum etiam eius imperium multoties peruaſtauimus. Scythas frequentius Ruſſiam incurrentes, notabiliter caſtigauimus. Valachiam,

lachiam, Moldauiam & Beſſarabiam etiam priuati multoties depopulati ſunt, & Principes illis pro ſuo arbitrio impoſuerunt. Reſtat ſolummodo Suecus, quem & olim & nuper acie quidem ſemper deuicimus, eijcere prouincia omnino non potuimus: partim quod ſocordia quadam, ad expugnandas munitas vrbes non ſimus apti: partim quod hæreticis illi paſſim fauentibus, domeſticos proditores euitare nequeamus: partim quod prouincijs illis ſacratorum virorum poſſeſſioni ſemel dicatis, non ſit proſperum penitus, profanos homines iterum frui: partim etiam, quod exardeſcente

vitio ſæculi, hominum cupiditate, minus publicis rebus modò ſimus intenti, quiſque noſtrum priuato commodo ſtudet: ex quo procerum aſſiduæ diſcordiæ, nobilium inobedientia, aulę ſuſpiciones, Principis contemptus, rerum neglectus paſſim. Partim denique, quod Numinis iræ difficile nos ſit contrauenire, quæ ob tot ſcelera publica in patria noſtra impunita, hoc, quem minimi ſemper faciebamus hoſte nos punit,& quaſi publica hac caſtigatione, ad reſipiſcentiam benigne impellit. Sed

O mucro Domini, quouſque non requieſces? ingredere

dere

dere in vaginam tuam, refrigerare,& ſile.

Cogita ſuper nos cogitationes pacis,& non afflictionis, vt des nobis finem & patentiam,& inuocabimus te, & viuemus.

F I N I S.

Jopnyr. Polasa